

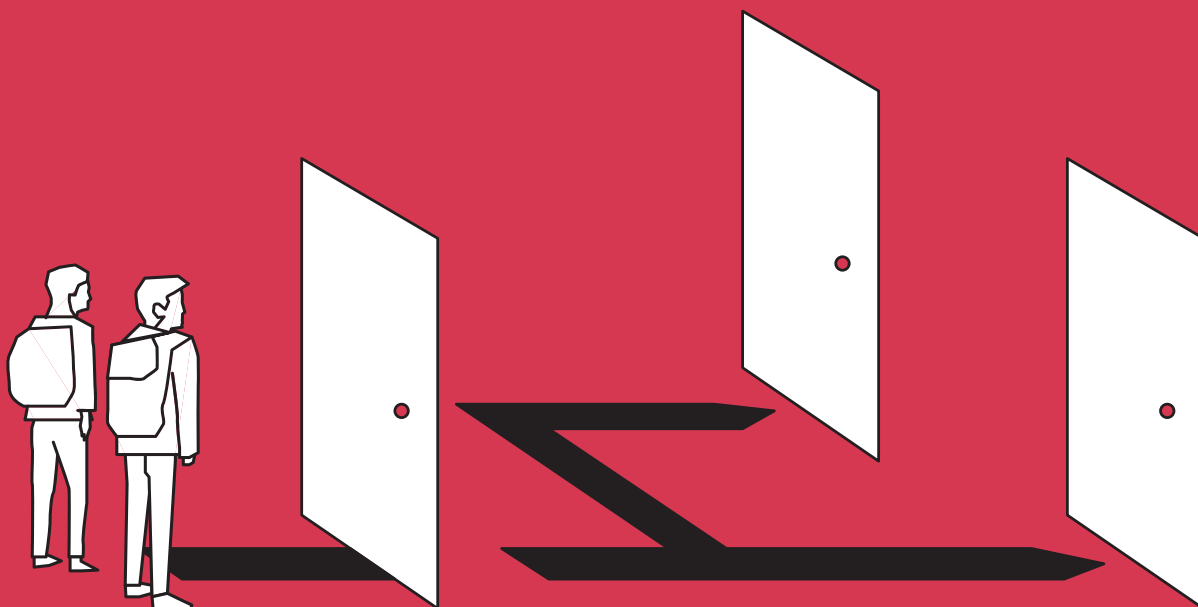

Projektom koji finansira EU rukovodi
Kancelarija Evropske Unije u Kosovu

SPROVOĐENJE STRATEGIJE ZA UKLJUČIVANJE ZAJEDNICA ROMA I AŠKALIJA U KOSOVSKO DRUŠTVO 2 017-TE GODINE

IZVEŠTAJ MONITORISANJA

**SPROVOĐENJE STRATEGIJE
ZA UKLJUČIVANJE
ZAJEDNICA ROMA I
AŠKALIJA U KOSOVSKO
DRUŠTVO 2
017-TE GODINE**

IZVEŠTAJ MONITORISANJA

Decembar 2017

Izveštaj Monitorisanja Sprovođenje Strategije za uključivanje zajednica Roma i Aškalija u kosovsko društvo 2017-te godine

Izradi ovog izveštaja su doprineli:

Kushtrim Bajrami (author), Jusuf Thaçi, Diana Cena, Samir Shahini, Drilon Krasniqi, Arben Shala, Veton Sylhasi, Bekim Syl, Vlora Latifi, Driton Berisha.

Design: **envinion**

Zadržaj

Lista skraćenica	6
Opšti pregled	8
Uvod	12
1. Kontekst	14
1.1. Anketa grupisanja višestrukih pokazatelja (MICS) za zajednice Roma, Aškalija i Egipćana.....	17
2. Obrazovanje	22
2.1. Pohađanje predškolskog i predosnovnog obrazovanja.....	27
2.2. Pohađanje osnovnog i srednjeg obrazovanja.....	31
2.3. Napuštanje školovanja.....	37
2.4. Nastavni centri	39
2.5. Visoko obrazovanje za zajednice	41
3. Zapošljavanje i socijalna dobrobit	44
3.1. Nezaposlenost i tržište rada.....	45
3.2. Socijalni rad i penzije	52
3.3. Zapošljavanje u javnom sektoru.....	58
4. Preporuke	60

Projektom koji finansira EU rukovodi
Kancelarija Evropske Unije u Kosovu

Fondacioni i Kosovës për Shqetëri të Hapur
Kosovo Foundation for Open Society
Kosovska Fondacija za Otvoreno Društvo

Ovaj izveštaj je izrađen uz podršku projekta “Kosovska mreža za obrazovanje i zapošljavanje - KEEN”, finansiran od strane Evropske unije, i menadžiran od strane Kancelarija evropske unije na Kosovu i Fondacije za Otvoreno Društvo (KFOS), Kosovska Inicijativa za Integraciju 2020 – KOSINT. Projekat KEEN i KOSINT sprovedjeni od strane Kosovskog Centra za Obrazovanje (KEC) u saradnji sa Kosovskom agencijom za podršku zapošljavanju (APPK), Balkan Sunflowers Kosova (BSFK), Akademijom za treninge i tehničku asistenciju (ATTA), Stichting SPARK, Syri i Vizionit (SiV), Centar a Razvoj Roma i Askalije (RADC). Sadržaj ove publikacije ni u kom slučaju se ne može uzeti kao stav Evropske unije ili. Kosovu i Fondacije za Otvoreno Društvo.

Lista skraćenica

AZRK	Agencija za Zapošljavanje Republike Kosova
ASK	Agjencia Statistika Kosova
EZ	Evropska Zajednica
BSFK	Balkan Sunflowers Kosova
ODO	Opštinska Direkcija za Obrazovanje
ESNON	Ekipe za Sprečavanje i Regovanje spram Napuštanja i Neupisivanja u Obaveznu Nastavu
Ž	Ženski rod
U	Ukupno
KEC	Centar za Obrazovanje Kosova
KEEN	Kosovska Mreža za Obrazovanje i Zapošljavanje
KFOS	Kosovska Fondacija za Otvoreno Društvo
OKD	Opštinski Komiteti Delovanja
KOSINT	Kosovska Inicijativa za Integrisanje 2020
M	Muški rod
MJU	Ministarstvo Javne Uprave
MONT	Ministarstvo Obrazovanja, Nauke i Tehnologije
AMTR	Aktivne Mere Tržišta Rada
MICS	Anketa Grupisanja Višestrukih Pokazatelja zajednica Roma, Aškalija i Egipćana
MUP	Ministarstvo Unutrašnjih Poslova
MRSZ	Ministarstvo Rada i Socijalne Zaštite
NVO	Nevladine Organizacije

OEBS	Organizacija za Evropsku Bezbednost i Saradnju
APTR	Aktivne Politike Tržišta Rada
LPD	Lokalni Planovi Delovanja
CPO	Centri za Profesionalno Osposobljavanje
NC	Nastavni Centri
CSR	Centri za Socijalni Rad
RADC	Centar za Dokumentisanje Roma i Aškalija
ISMZ	Informativni Sistem za Menadžovanje Zapošljavanja
SiV	Syri i Vizionit
SMIO	Sistem Menadžovanja Informacija za Obrazovanje
ŠSP	Šema Socijalne Pomoći
Strategija	Strategija za uključivanje zajednica Roma i Aškalija u kosovsko društvo 2017-2021
UNDP	Program Ujedinjenih Nacija za Razvoj
UNICEF	Fond za Decu Ujedinjenih Nacija
KDU	Kancelarija za Dobro Upravljanje

Opšti pregled

Ovaj izveštaj pruža pregled rezultata procene o sprovođenju Strategije o Uključivanju Zajednica Roma i Aškalija u kosovsko društvo 2017 godine, koji istovremeno predstavlja osnovni razvojni dokument za integrisanje ovih zajednica kao i učvršćivanje multietničkog i multikulturnog karaktera kosovskog društva.

Nadgledanje je sprovedeno u toku 2017 godine i koncentrisano je na dva od četiri polja delovanja koja se navode u Strategiji za Zajednice, uključujući: Obrazovanje i Zapošljavanje i Socijalnu Zaštitu. U tom pravcu, u toku procesa monitorisanja je analizirano trenutno stanje zajednica Roma, Aškalija i Egipćana kao i obećavanja Vlade Kosova spram ostvarenju ciljeva za dva gore navedena polja kao i mera i aktivnosti predviđenih u ovoj Strategiji za 2017 godinu.

Shodno tome, nalazi ovog izveštaja ukazuju na to da je sprovođenje Strategije u prvoj godini primene daleko od ispunjenja određenih aktivnosti, uglavnom zbog nedostatka političkog angažmana, nedovoljnih finansijskih i ljudskih resursa za praćenje napretka, i neadekvatna koordinacija institucija na centralnom i lokalnom nivou.

Kancelarija za Dobro Upravljanje u okviru Kancelarije Premijera kao odgovorna institucija zadužena za sprovođenje i praćenje Strategije, nema dovoljno ljudskih i finansijskih kapaciteta za efikasno ispunjavanje svog mandata. Ovaj nedostatak kapaciteta negativno je uticao na institucionalnu koordinaciju i uspostavljanje redovnog institucionalnog sistema za monitorisanje i izveštavanje o sprovođenju Strategije na centralnom i lokalnom nivou. S druge strane, opštine nisu uspostavile mehanizme za monitorisanje sprovođenja Strategije, kako je planirano u Strategiji, i nisu dodelili sredstva za 2017 godinu. Na prepreke za implementaciju Strategije na lokalnom nivou utiču kašnjenja nadležnih centralnih institucija u finalizaciji projektnog zadatka za Opštinske Odbore Delovanja.

Ključni nalazi sa monitorisanja Strategije su:

- ✓ Učešće pripadnika zajednica Roma, Aškalija i Egipćana u obrazovnom sistemu zabeležilo je značajan napredak u poslednjih 17 godina, posebno u osnovnom obrazovanju (razredi 1-5), gde je učešće premašilo 85%. Međutim, u poređenju sa kosovskim prosekom, učešće još nije zadovoljavajuće i znatno se smanjuje na višim nivoima obrazovnog sistema.
- ✓ Nije izrađena uredba za olakšavanje uslova za upis i pohađanje nastave od strane dece Roma, Aškalija i Egipćana u predškolskom nivou i višim srednjim školama.

- ✓ Romska, aškalijaska i egipćanska deca, posebno devojčice, se i dalje suočavaju sa visokom stopom napuštanja školovanja. Među glavnim uzrocima napuštanja škole su: teški ekonomski uslovi, visoka nezaposlenost, nizak nivo obrazovanja i roditeljske svesti o značaju školovanja, diskriminacija u školama, pristup odgovarajućoj infrastrukturi na putu do škole, nedostatak nastavnika romskog, aškalijaskog i egipćanskog porekla, kao i migracija porodica iz ekonomskih razloga i ponovni povratak na Kosovo.
- ✓ Uprkos aktivnostima predviđenim Strategijom, tokom 2017. godine, centralne i lokalne vlasti nisu organizovale nikakve aktivnosti podizanja svesti o značaju obrazovanja u ranom detinjstvu, važnosti blagovremenog upisa i redovnog pohađanja nastave. Shodno tome, većinu ovih programa i dalje organizuju organizacije civilnog društva.
- ✓ Tokom 2017. godine, Vlada Kosova nije preduzela ni jednu od mera predviđenih u Strategiji za podsticanje pohađanja predškolskog obrazovanja od strane dece iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana, uključujući podršku predškolskih programa sa osnovama u zajednici i subvencije za upis u predškolskim javnim institucijama.
- ✓ MONT je u saradnji sa međunarodnim razvojnim partnerima i nevladinim organizacijama (KFOS, KEC, HEKS, VoRAE, REF) nastavio program stipendiranja za učenike iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana, koji pohađaju više srednje obrazovanje. 2017. godine, na državnom nivou, dodeljeno je oko 500 stipendija za učenike viših srednjih škola iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana.
- ✓ ESRNN-i na opštinskom i školskom nivou su uspostavljeni u većini kosovskih opština, međutim i dalje ne funkcionišu u nekim opštinama i nema monitorisanja njihovog rada.
- ✓ Nisu izrađeni planovi delovanja za sprečavanje napuštanja, kao deo razvojnih planova škola ili opština. Jedini akteri koji rade na sprečavanju napuštanja su posrednici angažovani od strane različitih nevladinih organizacija.
- ✓ Pozitivan korak ka prepoznavanju rada nastavnih centara i uključivanja njihove delatnosti u institucionalni okvir je odobrenje Administrativnog Uputstva br. 12/2017 o Uspostavljanju i Funkcionisanju Nastavnih Centara od strane MONT-a u avgustu 2017 godine.
- ✓ Uprkos činjenici da javni univerziteti na Kosovu imaju određenu kvotu za upis studenata iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana, broj onih koji se upisuje na univerzitetsko obrazovanje, odnosno na fakultet, i dalje ostaje veoma nizak.
- ✓ Vlada Kosova tokom 2017. godine nije preduzela mere za pružanje intenzivnih kurseva za pripremu kandidata iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana za prijemni ispit ili mentorske programe koji će ih podržati tokom studija.
- ✓ Nezaposlenost među zajednicama Roma, Aškalija i Egipćana je mnogo veća nego među drugim etničkim zajednicama na Kosovu. Situacija na tržištu rada je još gora za žene iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana, od kojih je samo 9% zaposleno.
- ✓ Uprkos aktivnostima predviđenim Strategijom, MRSZ tokom 2017. godine nije organizovao nikakve informativne kampanje o uslugama za zapošljavanje i AMTR-ima, uključujući i stručne obuke. Takođe, MRSZ nije uspeo angažovati savetnike za zapošljavanje iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana.

- ✓ Instrukcije na Kosovu nisu uspele da izvrše zakonske obaveze kako bi se osigurala pravedna i proporcionalna zastupljenost manjinskih zajednica u civilnoj službi na oba nivoa, opštinskom i centralnom. Kosovske zajednice Roma, Aškalija i Egipćana u poređenju sa njihovim učešćem u ukupnom stanovništvu u datoj opštini i dalje su nedovoljno zastupljene u civilnoj službi kako na centralnom tako i na lokalnom nivou.

Iz nalaza analize date su sledeće preporuke:

- ✓ Centralne i lokalne vlasti treba da organizuju razne kampanje za podizanje svesti nastavnika i učenika o borbi protiv diskriminacije u školama.
- ✓ Zbog troškova pohađanja predškolskog obrazovanja u vrtićima ili javnim i privatnim vrtićima koje pripadnici zajednica ne mogu priuštiti, opštine treba da dodele određene kvote i pokriju troškove javnih vrtića za pohađanje određenog broja dece iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana.
- ✓ Nastavnim Centrima je i dalje potrebna podrška donatora, kao i lokalnih i centralnih institucija, kako bi se povećali kapaciteti i kvalitet njihovog rada sa decom. MONT bi trebalo da primeni zakonski okvir za funkcionisanje NC-a, odnosno Administrativno Uputstvo br. 12/2017 o Uspostavljanju i Funkcionisanju Nastavnih Centara.
- ✓ U cilju povećanja broja romske, aškalijske i egipćanske dece koja pohađaju predškolsko obrazovanje, škole bi trebale povećati broj predškolskih odeljenja.
- ✓ Da bi se smanjila stopa napuštanja školovanja i broj odsustva u toku nižeg srednjeg školovanja, preporučljivo je preduzeti neke mere, kao što su: organizovanje kampanja za podizanje svesti roditelja o značaju školovanja; pružanje podrške učenicima sa teškim socijalnim uslovima putem školskih paketa i odeće; obučavanje nastavnika o pristupima širem uključivanja; funkcionalizacija i nadgledanje odgovarajućih ekipa za sprečavanje napuštanja obrazovanja u školama.
- ✓ Da bi se dodatno poboljšao uspeh učenika iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana tokom školovanja, pored mera predviđenih za povećanje pohađanja i sprečavanja napuštanja školovanja, treba preduzeti i druge mere, kao što su: povećano učešće dece u predškolskom obrazovanju, a posebno u predosnovnim razredima; smanjenje odsustva ovih učenika tokom školovanja; pružanje dupunske nastave i časova u školama i od strane nastavnika; razvijanje programa za iskorenjivanje nepismenosti kod roditelja ovih učenika; podrška porodicama sa teškim ekonomskim uslovima od strane donatora i centralnih i lokalnih institucija.
- ✓ Da bi se povećao broj pripadnika zajednica Roma, Aškalija i Egipćana upisanih na univerzitetske studije, donatori i lokalne i centralne institucije trebaju nastaviti da podržavaju stipendijama uspešne studente i studente porodica sa teškim socijalnim uslovima (sa posebnim naglaskom na ženski rod). Pored toga, trebalo bi organizovati pripremne kurseve za prijemni ispit i mentorske programe za pružanje podrške studentima ovih zajednica tokom studija.
- ✓ MRSZ u redovnim statistikama treba da izveštava na nivou specifičnih zajednica i treba da objavljuje izveštaje o beneficijama pripadnika zajednica Roma, Aškalija i Egipćana od službi za zapošljavanje i socijalne pomoći i drugih pruženih mera.

- ✓ U cilju informisanja pripadnika zajednica Roma, Aškalija i Egipćana, MRSZ bi trebalo da organizuje informativne kampanje o programima zaštite i socijalnim uslugama, kao i kriterijume za pristup ovim šemama. Takođe, kriterijumi procene za dobijanje socijalne pomoći nisu pogodni za zajednice Roma, Aškalija i Egipćana i treba ih revidirati.
- ✓ Vlada Kosova treba da razvije mehanizme za monitorisanje i redovno izveštavanje o sprovođenju pravnog okvira za osiguranje zastupljenosti manjinskih zajednica u javnim institucijama na centralnom i lokalnom nivou.

Uvod

U cilju procene nivoa sprovođenja Strategije za Uključivanje Zajednica Roma i Aškalija u Kosovsko Društvo 2017-2021 i efikasnosti mera predviđenih ovom strategijom, projekat finansiran od strane Evropske Zajednice „Kosovska Mreža za Obrazovanje i Zapošljavanje-KEEN“, je razvio jedan sveobuhvatni okvir monitorisanja usredotočen na praćenje sprovođenja aktivnosti i ciljanih rezultata Strategije.

Za monitorisanje sprovođenja aktivnosti strategije, relevantne aktivnosti su raščlanjene i preobražene u pitanja o svim gledištima, segmentima i konkretnim etapama tih aktivnosti i identifikovani su razni konkretni izvori za olakšavanje monitorisanja i utvrđivanje sprovođenja tih aktivnosti.

U tu svrhu, 23. i 24. oktobra 2017, organizovane su četiri fokus grupe sa pripadnicima različitih zainteresovanih strana, i to:

- ✓ Jedna fokus grupa je organizovana sa roditeljima dece i učenika zajednica Roma, Aškalija i Egipćana koja pohađaju nastavu (predškolsko ili dodatnu nastavu) u Nastavnim Centrima i redovno školovanje u osnovnim, nižim srednjim i višim srednjim školama.
- ✓ Jedna fokus grupa je organizovana sa nastavnicima redovnih škola (razredi 1-12), koji predaju u školama i razredima u kojima pohađaju nastavu učenici zajednica Roma, Aškalija i Egipćana.
- ✓ Jedna fokus grupa je organizovana sa predstavnicima zajednica Roma, Aškalija i Egipćana koji rade u Nastavnom Centru (Tutori, Pomoćni Učitelji ili Koordinatori u Nastavnim Centrima), u kojima pohađaju nastavu (predškolsku ili dopunsku) deca i učenici zajednica Roma, Aškalija i Egipćana.
- ✓ Jedna fokus grupa je organizovana sa osobama koje rade na projektima ili sa nevladinim organizacijama koje se isključivo ili uglavnom angažuju na pitanjima o zajednicama Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu.

U ovim fokus grupama je učestvovalo ukupno 30 osoba starosti od 20 do 61 godine, od kojih je 12 pripadnica ženskog i 18 pripadnika muškog roda, većina dolazi iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana. Učesnici fokus grupa su dolazili iz 11 različitih opština Kosova, u kojima većinom žive pripadnici zajednica Roma, Aškalija i Egipćana, odnosno iz opština: Mitrovica, Peć, Đakovica, Prizren, Uroševac, Kosovo Polje, Gračanica, Lipljane, Obilić, Klina i Istok.

Cilj ovog izveštaja je pružanje detaljne procene situacije Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu u oblasti obrazovanja i zapošljavanja i socijalne zaštite, analizirajući situaciju spram obećanjima Vlade Kosova za sprovođenje Strategije za uključivanje zajednica Roma i Aškalija u kosovsko društvo 2017-2021.

Izveštaj monitorisanja se sastoji od četiri oblasti. U prvoj (1) oblasti se daju opšte informacije o Strategiji za Uključivanje Zajednica Roma i Aškalija u Kosovsko Društvo i sprovođenju iste, kao i pregled Anketa Grupisanja Višestrukih Pokazatelja (MICS) za zajednice Roma, Aškalija i Egipćana ostvarenih na Kosovu 2013-2014 godine od strane Agencije Statistika Kosova. U drugoj (2) oblasti se detaljno opisuje stanje zajednica Roma, Aškalija i Egipćana na polju obrazovanja, dok u trećoj (3) oblasti se detaljno opisuje stanje zajednica Roma, Aškalija i Egipćana na polju zapošljavanja i socijalne zaštite. U četvrtoj (4) oblasti se predstavljaju predlozi izveštaja.

1. Kontekst

Podaci o popisu stanovništva na Kosovu iz 2011 godine, pokazuju da 8,824 ili 0.5% opšteg stanovništva čine Romi, 15,436 ili 0.9% opšteg stanovništva čine Aškalije i 11,524 ili 0.7% opšteg stanovništva čine Egipćani.¹ U tabeli 1 su predstavljeni podaci popisa po opštinama u kojima žive pripadnici zajednica Roma, Aškalija i Egipćana².

Tabela 1. Pripadnici zajednica Roma, Aškalija i Egipćana po opštinama

Opština	Romi	Aškalije	Egipćani	Ukupno
Dečane	33	42	393	468
Đakovica	738	613	5,117	6,468
Glogovac	0	0	2	2
Gnjilane	361	15	1	377
Dragaš	3	4	3	10
Istok	39	111	1,544	1,694
Kačanik	5	1	0	6
Klina	78	85	934	1,097
Kosovo Polje	436	3,230	282	3,948
Kamenica	240	0	0	240
Mitrovica	528	647	6	1,181

Opština

Opština	Romi	Aškalije	Egipćani	Ukupno
Lipljane	342	1,812	4	2,158
Novo Brdo	63	3	0	66
Obilić	661	578	27	1,266
Orahovac	84	404	299	787
Peć	993	143	2,700	3,836
Podujevo	74	680	2	756
Priština	56	557	8	621
Prizren	2,899	1,350	168	4,417
Skenderaj	0	10	1	11
Štimlje	23	750	0	773
Štrpce	24	1	0	25
Suva Reka	41	493	5	539
Uroševac	204	3,629	24	3,857
Vitina	12	14	0	26
Vučitrn	68	143	1	212
Mališevo	26	5	0	31
Mamuša	39	12	0	51
Gračanica	745	104	3	852
Klokot	9	0	0	9
Ukupno	8,824	15,436	11,524	35,784

Aprila 2017 godine, Vlada Kosova je usvojila Strategiju za Uključivanje Zajednica Roma i Aškalija u Kosovsko Društvo 2017-2021, kao i Plan Delovanja za sprovođenje iste, identifikujući četiri polja posebne važnosti za integrisanje dve zajednice, uključujući polje obrazovanja, stanovanja, zapošljavanja i socijalne zaštite i zdravstva. Svako identifikovano polje sadrži mere za postizanje ciljeva i specifičnih objekta. U sklopu svakog strateškog objekta, Strategija tretira i 3 nadovezana pitanja, polnu jednakost, bezbednost i upis. Mere ove Strategije su planirane na taj način da bi adresirale nadovezana pitanja u svim poljima delovanja Strategije.

¹ ASKDATA-<http://askdata.rks-gov.net/PXWeb/pxweb/sq/askdata/?rxid=0b4e087e-8b00-47ba-b7cf-1ea158040712/>
² Na istom mestu.

Strategija za Uključivanje Zajednica Roma i Aškalija u kosovsko Društvo 2017-2021 je osnovni razvojni dokument za očvršćivanje multietničkog i multikulturnog karaktera kosovskog društva. Strategija je razvijena uzimajući za osnov potrebe zajednica. Od početka izrade Strategije, sve tri zajednice su igrale aktivnu ulogu pri planiranju mera, identifikujući izazove sa kojima se suočavaju i potrebe koje su razmatrane u navedenim merama.

Vredi napomenuti da je Strategija konačno odobrena aprila 2017 godine, nakon 15 meseci zakašnjenja. Zbog kašnjenja pri izradi i usvajanju, ona pokriva period od 2017-2021 i uključuje samo zajednice Roma i Aškalija Kosova. Početni cilj ove strategije je bilo potpuno integrisanje sve tri zajednice (Roma, Aškalija i Egipćana) na Kosovu, putem efikasnog promovisanja njihovih prava na polju obrazovanja, zapošljavanja i socijalne dobrobiti, zdravlja i stanovanja. U toku procesa izrade ove strategije, mnogobrojne organizacije civilnog društva na Kosovu su usko saradivale sa Kancelarijom za Dobro Upravljanje i relevantnim ministarstvima uspešno završavajući izradu finalnog drafta za koji je postignut i koncenzus za službeno odobrenje od strane Vlade Kosova. U fazi odobravanja Strategije, Vlada Kosova, je na potpuno jednoglasan način i bez ikakvog objašnjenja odstranila Egipćansku zajednicu iz mera predviđenih u Strategiji. U vezi ovog pitanja, organizacije civilnog društva na Kosovu su iskazale svoju brigu putem pisma upućenog Vladi Kosova, na koje nikada nije dobijen odgovor.

Takav potez se smatra vrlo štetnim za uključivanje manjinskih zajednica uopšte, a posebno za zajednicu Egipćana. Zajednica Egipćana je druga po veličini između ove tri zajednice na Kosovu sa 11,524 stanovnika ili 0.7% ukupnog stanovništva Kosova. Osim zajedničkih karakteristika, sve tri zajednice Roma, Aškalija i Egipćana se suočavaju sa istim izazovima, kako sa obrazovnog tako i sa gledišta zapošljavanja, zdravlja i stambenog pitanja, otuda su i dosadašnje intervencije za poboljšanje njihovog položaja planirane i sprovedene imajući u obzir ove činjenice.

Međutim, sprovođenje Strategije u toku prve godine njenog sprovođenja je i dalje daleko od ispunjavanja određenih aktivnosti, uglavnom zbog nedostatka političkog angažovanja, nedovoljnih finansijskih i ljudskih resursa za monitorisanje napretka, lošeg koordinisanja institucija na centralnom i lokalnom nivou, uključujući nedovoljno korišćenje ekspertize relevantnih organizacija civilnog društva.

Kancelarija za Dobro Upravljanje u sklopu Kancelarije Premijera (KDU), kao odgovorna institucija za sprovođenje i monitorisanje Strategije, nema dovoljno ljudskih i finansijskih kapaciteta da bi efikasno ispunila svoj zadatak. Ovaj nedostatak kapaciteta je negativno uticao na institucionalnu koordinaciju i uspostavljanje redovnog institucionalnog sistema za monitorisanje i izveštavanje o sprovođenju Strategije na centralnom i lokalnom nivou.

S druge strane, opštine nisu uspostavile mehanizme za monitorisanje sprovođenja Strategije, kao što je planirano u Strategiji i nisu dodelile finansijska sredstva za 2017 godinu. Prepreke pri sprovođenju Strategije na lokalnom nivou su uticale na zakašnjenja odgovornih centralnih institucija pri finalizaciji zadataka za Opštinske Komitete Delovanja (OKD). OKD-i predstavljaju važan mehanizam putem kojih se predviđa postizanje usklađivanja aktivnosti između lokalnih i centralnih institucija kao i sprovođenje Lokalnih Planova Delovanja (LPD). Međutim, od pozitivnih strana vredni navesti ostvarene aktivnosti od strane organizacija civilnog društva koje su podržavale opštine pri izradi i odobravanju LPD-a.

Vlada Kosova nema specifično određen budžet za sprovođenje aktivnosti Strategije, već se u sklopu budžeta sektora ministarstava sprovode aktivnosti za sprovođenje Strategije. Potreban budžet za sprovođenje ove Strategije je izračunat kao deo razvoja plana delovanja Strategije, dok je proračun urađen za ceo petogodišnji period njenog sprovođenja. Procena ukupnog budžeta za sprovođenje Strategije je 15,465,058 EUR, od kojih je 9,945,058 EUR izdvojeno za polje obrazovanja i zapošljavanja i socijalnu zaštitu, odnosno 5,918,850 EUR za obrazovanje i 4,026,988 EUR za zapošljavanje i socijalnu zaštitu. Za 2017 godinu, za ova dva polja je bilo planirano 1,313,008 EUR, odnosno 912,875 EUR za obrazovanje i 400,133 za zapošljavanje i socijalnu zaštitu.

1.1. Anketa Grupisanja Višestrukih Pokazatelja (MICS) za zajednice Roma, Aškalija i Egipćana³

Anketa Grupisanja Višestrukih Pokazatelja (MICS) za zajednice Roma, Aškalija i Egipćana je ostvarena na Kosovu 2013-2014 godine od strane Agencije Statistika Kosova, kao deo globalnog programa MICS-a. MICS zajednica Roma, Aškalija i Egipćana je paralelno organizovana sa MICS-om na Kosovu, sa svim stanovnicima Kosova 2013-2014. Ova anketa je ostvarena da bi se obezbedili visokokvalitetni podaci za procenu stanja romske, aškalijske i egipćanske dece. Nalazi ankete su važan izvor informacija za monitorisanje sprovođenja "Strategije za Uključivanje Zajednica Roma i Aškalija u kosovsko Društvo 2017-2021" i ostalih obećanja koja izviru iz procesa evropske integracije i principa ljudskih prava koja su obuhvaćena u Ustav Kosova.

Anketa pruža pouzdane statističke podatke koji se mogu upoređivati na međunarodnom nivou o razvoju programa i politika, a koji se zasnivaju na dokazima. Nalazi pripadaju periodu, osim ako se ne utvrdi drugačije, novembar 2013- mart 2014 sprovođenja terenskog rada od strane Agencije Statistika Kosova sa finansijskom i tehničkom podrškom Fonda za Decu Ujedinjenih Nacija (UNICEF).

Po dobijenim podacima iz Ankete, 60% stanovništva iz ove tri zajednice živi u urbanim zonama, dok 40% živi u ruralnim zonama. Štaviše, 65% stanovništva je starosti ispod 30 godina. Anketa pokazuje da je pozitivan rast stanovništva doprineo da je skoro pola (45%) stanovništva starosti 0-17 godina, a dve trećine (65%) stanovništva je starosti ispod 30 godina. Opšti stepen zavisnosti, imenovan stepenom ne-aktivnog stanovništva (starosna dob 0-14 i 65+) spram aktivnog stanovništva (starosne dobi 15-64) iskazan u procentima, iznosi 70%, što podrazumeva da je na svakih 100 aktivnih osoba 70 neaktivnih osoba.

Anketa je takođe otkrila da većina (oko 85%) dece osnovaca pohađa nastavu, dok 15% dece nije upisano u školu. To je uglavnom posledica niskog stepena pohađanja nastave (68%) dece uzrasta od 6 godina, za koje se smatra da počinju školu sa zakašnjenjem, kao i zbog niskog stepena, od 14%, pohađanja predškolske nastave. Od ukupnog broja dece koji nisu upisani u školu, oko 38% su muškog roda, dok je 25% ženskog roda. Pored toga, deca koja žive u domaćinstvima gde domaćin pripada romskoj zajednici, neto stopa pohađanja nastave je niža (77%), u poređenju sa domaćinstvima u kojima domaćin pripada egipćanskoj ili albanskoj zajednici (90%). Dok ne postoje razlike na osnovu urbanih ili ruralnih mesta stanovanja, ipak postoji polna razlika gde 60% dečaka i 76% devojčica pohađa prvi razred osnovne škole.

3 Agencija Statistika Kosova, Zajednice Roma, Aškalija i Egipćana u Republici Kosova: Anketa Grupisanja Višestrukih Pokazatelja 2013-2014

Najčešća pojava je da u osnovnoj školi samo 65% dece pohađa nižu srednju školu. Međutim, preostala trećina, 13% pohađa osnovnu školu, a 21% (jedno od petoro dece) dece dobi niže srednje škole uopšte ne pohađa školu. Broj devojčica koje ne pohađaju školu je skoro 29% u urbanim zonama. Samo polovina (52%) dečaka starosne dobi 11 godina pohađa nižu srednju školu, od kojih jedna trećina (34%) i dalje pohađa osnovnu školu. Dok neto stopa dečaka koji pohađaju nastavu u školama raste sa godinama, suprotno se dešava sa devojčicama. Podaci pokazuju da otprilike polovina (44%) devojčica starijih od 14 godina ne pohađa školu. Takođe, podaci pokazuju da postoji pozitivna povezanost između pohađanja škole i socio-ekonomskog statusa. To podrazumeva da je u bogatijim domaćinstvima procenat onih koji pohađaju niže srednjoškolsko obrazovanje oko 89%, dok je kod dece koja žive u siromašnijim domaćinstvima 42%.

Brojke su još izraženije u višem srednjem obrazovanju, gde manje od jedne trećine (30%) dece odgovarajućeg uzrasta pohađa srednju školu, dok većina (60%) uopšte ne pohađa školu. Što se tiče pohađanja višeg srednjeg obrazovanja, u ruralnim naseljima primećuju se velike polne razlike, gde 74% devojčica ne pohađa nastavu u poređenju sa manje od polovine dečaka (45%). Kao što je navedeno ranije, i u višem srednjem obrazovanju je primećena pozitivna povezanost sa socio-ekonomskim statusom, što znači da je u porodicama sa većim prihodima procenat dece koja pohađaju srednju školu oko 48%, dok je kod dece koja žive u siromašnijim domaćinstvima svega 8%.

Polna ravnopravnost u osnovnoj školi je blizu 1.00, što ukazuje na to da nema razlike u pogledu pohađanja osnovne škole od strane devojčica i dečaka. Međutim, pokazatelj pada na 0,94 za niže srednje obrazovanje, a za više srednje obrazovanje je čak ispod 0,80, što pokazuje značajne polne razlike. Ugroženost ženskog pola je posebno izražena u ruralnim zonama na višem srednjem nivou (0,41), pokazujući da u školskom sistemu na tom nivou ima dva puta više dečaka nego devojčica.

Dok se 22% dece starosti od 15-17 godina bavi nekom vrstom ekonomske aktivnosti, 3% obavlja ovakve zadatke dugi niz sati. Muška deca starosti od 5-11 godina imaju veću verovatnoću da budu uključena u ekonomske aktivnosti (16%) nego ženska deca iste dobi (4%). Isto važi i za decu uzrasta od 12-14 godina, dok se razlike ne primećuju na osnovu ruralnih-urbanih mesta stanovanja. Generalno, jedno od šestoro dece uzrasta od 5-17 godina (17%) je uključeno u rad, od kojih 13% radi u opasnim uslovima. Od dece angažovane na poslu, 21% pripadaju muškom polu, dok 4% pripadaju ženskom polu.

Još jedno zabrinjavajuće pitanje za zajednice Roma, Aškalija i Egipćana je fenomen ranih brakova, što je znatno više primetno kod ženskog pola. Podaci pokazuju da je 12% devojčica/devojaka/žena starosne dobi 15-49 godina ušlo u brak pre 15 godina starosti, a gotovo polovina (43%) devojaka/žena starosne dobi od 20 do 49 godina je bila udata pre 18 godina. Trenutno je udata oko 18% devojčica/devojaka starosne dobi od 15 do 19 godina, odnos koji je blisko povezan sa stepenom pohađanja nastave.

GLAVNI PODACI OVOG ISPITIVANJA O OBRAZOVNOM NIVOU ZAJEDNICA PRIKAZANI SU U NASTAVKU:

Pohađanje obrazovanja u ranoj dobi (predškolsko)

- Procenat dece u dobi od 36 do 59 meseci koji pohađaju predškolski program 16,1%.

Briga i obrazovanje u ranom detinjstvu

- Samo jedno od šestoro (16%) dece uzrasta 36-59 meseci je pohađalo organizovani program obrazovanja u ranom detinjstvu, sa samo jednim od desetoro dece (12%) u ruralnim naseljima ili među decom iz siromašnijih domaćinstava. Na državnom nivou taj procenat iznosi 13,9%.
- Postotak dece mlađe od 5 godina koja imaju tri ili više knjiga za decu je 6%.
- Postotak dece uzrasta 36-59 meseci koja su sa razvojnog gledišta u korak sa najmanje tri od četiri kriterijuma koja slede: pisanje-čitanje(pismenost) i brojanje, fizički aspekt, socijalno-emocijalni aspekt i učenje 77,2

Stopa pismenosti kod mladih

- Procenat mladih starosne dobi od 15 do 24 godina koji su u stanju da čitaju kratke rečenice o svakodnevnom životu ili koji su pohađali višu srednju školu ili više obrazovanje (a) Ženski pol 72,8% (98% na nivou Kosova) i (b) muški pol 86,5% (97,6% na nivou Kosova).
- Samo tri četvrtine (73%) mladih žena iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana je pismeno, a samo polovina (54%) od onih koje su izjavile da je osnovna škola najviši stepen njihovog obrazovanja je bilo sposobno da čita. Stopa pismenosti je bila viša kod muškaraca 87%, sa polovinom (52%) muškaraca koji su se slično izjasnili da je osnovna škola najviši stepen njihovog obrazovanja, ali su u stvari znali čitati.

Priprema za školu

- Procenat dece u prvom razredu osnovne škole koja su pohađala predškolsko obrazovanje tokom prethodne školske godine je 53,9 (75,5% na nivou Kosova).
- Polovina (54%) dece koja trenutno pohađaju osnovnu školu je pohađala predškolsku nastavu u prethodnoj godini, a manje od polovine (48%) dece 60% pripada siromašnom stanovništvu.

Pohađanje osnovne i srednje škole

- Postotak dece školskog uzrasta koja kreću u prvi razred osnovne škole 68.1%
- Procenat dece odgovarajućeg uzrasta za osnovnu školu koja trenutno pohađaju osnovno ili srednje obrazovanje 85.3% (98% na nivou Kosova).
- Procenat srednjoškolaca koji pohađaju srednju ili višu školu 53.4%.
- Procenat dece niže srednje škole koja trenutno pohađaju nižu srednju školu ili više 65% (95,9% na nivou Kosova).
- Procenat srednjoškolaca koji trenutno pohađaju višu srednju školu ili više 30,3% (82% na nivou Kosova).
- Procenat dece koja kreću u prvi razred osnovne škole i koja stignu do poslednjeg razreda 85.4%
- Stopa završavanja osnovne škole 80.5.
- Stopa tranzicije u nižu srednju školu 91.1.
- Stopa tranzicije u višu srednju školu 69.9.
- Indeks polne ravnopravnosti (osnovna škola) 1.01.
- Indeks polne ravnopravnosti (srednja škola) 0.90.
- Indeks polne ravnopravnosti (niža srednja škola) 0.94.
- Indeks polne ravnopravnosti (viša srednja škola) 0.80.

Deca koja rade

- Postotak dece uzrasta 5-17 godina koja su angažovana radom- 16.6% (10.7% na nivou Kosova).

Rani brakovi

- Postotak osoba udatih/oženjenih pre 15 godina starosti, (a) ženski pol 11.6% i (b) muški pol 1.0%
- Postotak osoba udatih/oženjenih pre 18 godina starosti, (a) ženski pol 42.7% i (b) muški pol 13.5%.
- Mladi starosne dobi 15-19 godina koji su trenutno u braku ili žive zajedno- Postotak mladih starosne dobi 15-19 godina koji su u braku ili žive zajedno (a) ženski pol 17.8% i (b) muški pol 3.8%

OBRAZOVANJE

2. Obrazovanje

Obrazovanje je ključni razvojni sektor za integraciju i socijalno uključivanje zajednica Roma, Aškalija i Egipćana, a predstavlja i neophodnost za borbu protiv siromaštva, zaštitu dece od opasnih poslova i promovisanje demokratije i ljudskih prava. Nažalost, na Kosovu, obrazovanje dece iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana i dalje se ne smatra važnom vrednošću i nije prioritet većine porodica ovih zajednica.

Deca iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana kreću u prvi razred sa 6 godina, u nižu srednju školu sa 11 godina i u višu srednju školu sa 15 godina. U osnovnoj školi spadaju razredi od 1-og do 5-og razreda. U nižu srednju školu spadaju razredi od 6-og do 9-og, a u višu srednju školu spadaju razredi od 10-og do 12-og.

Prema podacima iz 2017 godine iz Sistema Menadžovanja Informacija za Obrazovanje (SMIO), broj romske, aškalijske i egipćanske dece upisane u nivoe od predškolskog do višeg srednjeg iznosi 6.666 dece i čini 1.8% ukupnog broja dece u preduniverzitetskom obrazovanju (375,507). Dok broj prosvetnih radnika Roma, Aškalija i Egipćana u preduniverzitetskom obrazovanju ukupno iznosi 14 nastavnika od ukupno 23,202 članova prosvetnih radnika na Kosovu.

Učešće zajednica Roma, Aškalija i Egipćana u obrazovnom sistemu značajno se poboljšalo u poslednjih 17 godina, posebno u osnovnom obrazovanju (razredi 1-5), gde je učešće premašilo 85%⁴. Međutim, u poređenju sa kosovskim prosekom, učešće još nije zadovoljavajuće i znatno se smanjuje na višim nivoima obrazovnog sistema. Dakle, niže srednje škole (od 5-9 razreda) pohađa samo 65%⁵ romske, aškalijske i egipćanske dece od 11-14 godina starosti, dok se pohađanje višeg srednjeg obrazovanja (od 9. do 12. razreda) smanjuje na 30,3%⁶. Podaci govore o ravnopravnoj zastupljenosti polova na osnovnom nivou, ali se situacija pogoršava na višim nivoima obrazovnog sistema.

Kod broja romske, aškalijske i egipćanske dece u obrazovnom sistemu na predškolskom nivou, školske 2017/18 godine, je primećen pad u poređenju sa predhodnom godinom, dok je pohađanje obaveznog i višeg srednjeg obrazovanja pratio relativno stabilan trend (tabela 2). Međutim, iz ovih podataka je nemoguće proceniti napredak učešća ovih zajednica u obrazovnom sistemu jer nedostaju referentni podaci o stanovništvu. Takva procena se može izvršiti samo putem specifične ankete ostvarane 2014 godine.⁷

4 Anketa grupisanja višestrukih pokazatelja 2013-2014, Zajednice Roma, Aškalija i Egipćana (MICS), Finalni izveštaj, ASK, Priština 2014, f. VII.

5 Na istom mestu.

6 Na istom mestu.

7 Na istom mestu.

Tabela 2. Romska, aškalijiska i egipćanska deca u preduniverzitetskom obrazovanju

Učenici	2015/16	2016/17	2017/18
Predškolski nivo	373	601	424
Razredi 1-9	5,524	5,544	5,693
Razredi 10-12	431	413	549

Izvor: Statistike MONT-a za školske godine 2015/16-2017/18

Uzroci slabog pohađanja nastave od strane romske, aškalijske i egipćanske dece zavisi od nivoa. U javnom predškolskom obrazovanju, mogućnosti su ograničene, dok su u privatnim predškolskim ustanovama troškovi visoki, a broj nastavnih centara je ograničen i nema institucionalnu podršku. Predškolsko obrazovanje se besplatno pruža u državnim školama, ali i dalje je stopa upisa pripadnika zajednica Roma, Aškalija i Egipćana niža nego na nivou Kosova, što može biti pitanje svesnosti. Međutim, manje pohađanje nastave u nižim srednjim školama, a posebno u višem srednjem obrazovanju, može biti povezano sa ekonomskim faktorima, odnosno nemogućnosti porodica da pokriju troškove obrazovanja svoje dece, odustajući tako od dohotka koji oni mogu doneti porodici u tom periodu njihovog života. Mnoga su deca, zbog teške ekonomske situacije, prisiljena napustiti školu da rade za svoje porodice. Međutim, pozitivna je činjenica da određen broj porodica ovih zajednica koje imaju decu koja se školuju, primaju raznu pomoć za školovanje dece.

Strategija predviđa izradu pravilnika za olakšavanje uslova upisivanja i pohađanja nastave od strane romske, aškalijske i egipćanske dece na predškolskom nivou i u višim srednjim školama, nešto što se nije ostvarilo u toku 2017 godine. Međutim, Opština Kosovo Polje i Opština Štimlje su dobri primeri gde, unatoč nedostatka pravilnika, se organizuju razne aktivnosti za olakšavanje uslova za upis u škole za decu zajednica Roma, Aškalija i Egipćana, kao što su: sastanci sa roditeljima u centrima zajednica, angažovanje aktivista zajednica, kućne posete od strane članova Ekipa za Sprečavanje i Reagovanje spram Napuštanju i Neupisivanju u Obavezno Obrazovanje (ESNON) na opštinskom i školskom nivou.

Deca u zajednicama Roma, Aškalija i Egipćana ukazuju na visoku stopu napuštanja škole, posebice od strane devojčica, kao i kasan upis, tj. upis nakon uobičajene starosne dobi od šest godina. Iz diskusija sa predstavnicima zajednica, niz faktora doprinosi ovoj situaciji, uključujući ekstremnu stopu siromaštva u ove tri zajednice, nizak nivo obrazovanja i nisku svest o važnosti školovanja, zadirkivanje i diskriminacija u školama, kao i nedostatak nastavnika romskog, aškalijskog i egipćanskog porekla.

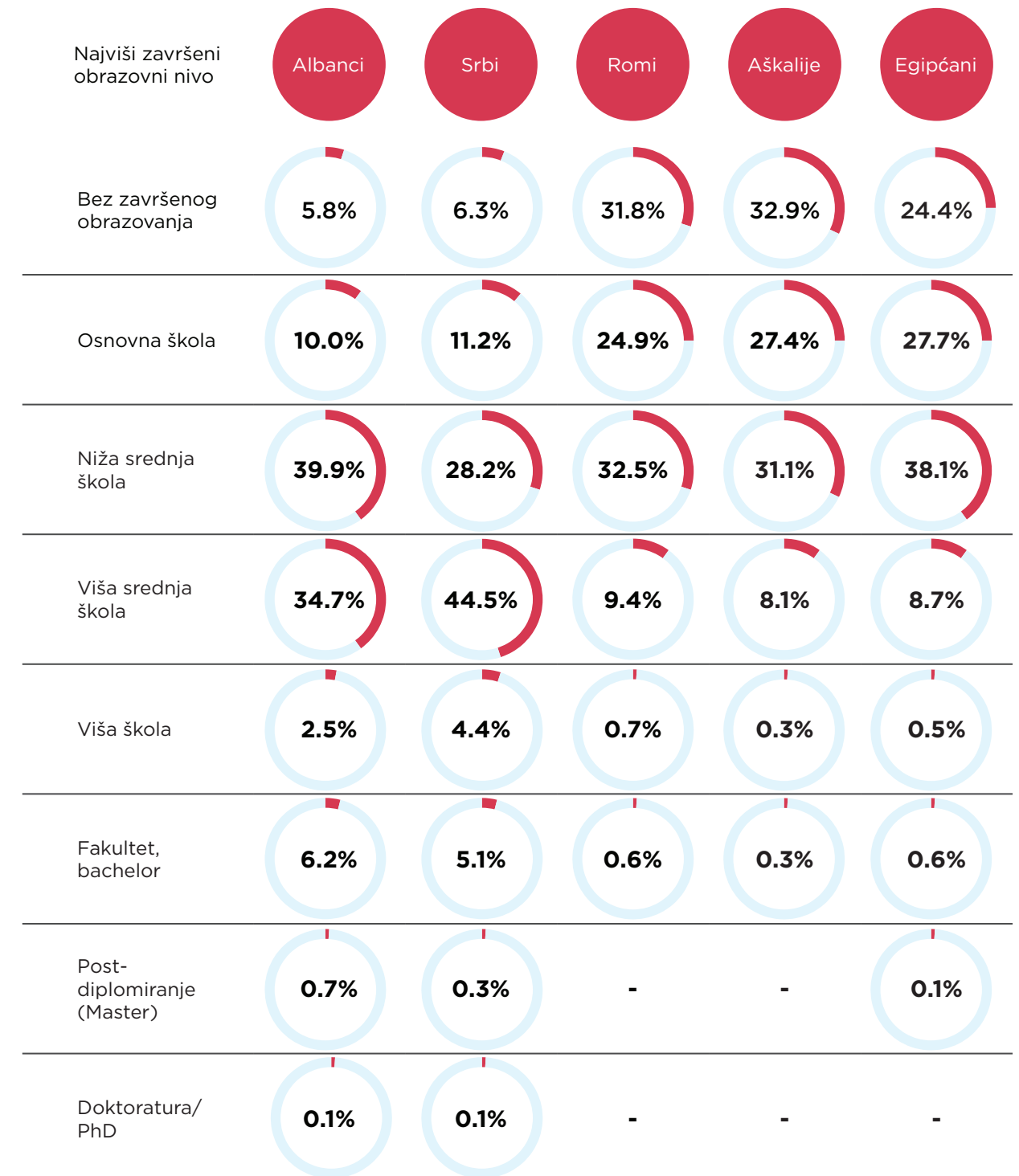
Štaviše, određen broj romske, aškalijske i egipćanske dece nije upisan u školu ili napušta istu zato što njihove porodice migriraju u toku školske godine, ili napuštaju zemlju, pa je nakon povratka teško uključjenje u nastavu. Nekada je razlog toga nedostatak dokumenata iz škola u drugim mestima/zemljama, kao i poteškoće pri priznavanju istih.

Učenici iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana (uglavnom iz zajednice Roma) iz opštine Mitrovica i opštine Gračanica se suočavaju sa dodatnim problemima koji su karakteristični za samo ove dve opštine. Učenici ovih opština prate nastavu u srpskim školama, što znači na srpskom jeziku, koje funkcionišu na Kosovu sa paralelnim sistemom iz Srbije koji se ne podudara sa obrazovnim sistemom Kosova. Rezultat toga je da ovi učenici imaju problema i poteškoća pri upisu u više srednje škole ili univerzitete na albanskom jeziku, i zbog nepoznavanja albanskog jezika kao i zbog nepoklapanja sistema, njihove diplome se ne priznaju. Dok s druge strane imaju ograničenije mogućnosti za upis u više srednje obrazovanje i na univerzitete na srpskom jeziku jer nemaju mnogo ili nemaju uopšte izbora.

Ako upoređujemo nivo obrazovanja pripadnika različitih etničkih zajednica na Kosovu, primećuje se velika razlika što se tiče nivoa obrazovanja između etničkih pripadnika albanske zajednice i manjinskih etničkih zajednica: Roma, Aškalija i Egipćana. Dok je 2013. godine, 44,2% albanskog stanovništva starosti 15 i više godina imalo najmanje jedno srednje obrazovanje, procenat Roma, Aškalija i Egipćana iste starosne grupe bio je znatno niži, 10,8% za Rome, 8,7% Aškalije i 9,95% Egipćane, što se detaljnije vidi u Tabeli 3 u nastavku⁸:

8 Agencija Statistika Kosova, Obrazovne Karakteristike Stanovništva Kosova, Oktobar 2013, str.22.

Tabela 3. Stanovništvo starosne dobi od 15 godina i starije, obrazovni nivo po etničkoj pripadnosti

Izvor: Agencija Statistika Kosova, 2013

Usredotočenost na povećanje uključenja nije uvek praćena aktivnostima za podizanje kvaliteta rezultata učenja. SMIO ne sadrži informacije povezane sa napretkom zajednica Roma, Aškalija i Egipćana na nacionalnim testovima, u poređenju sa prosekom države i odgovarajućim opštinama. Unatoč nedostatka tačnih podataka, na osnovu procene organizovanih fokus grupa, procenjeno je da po opštem proseku, učenici zajednica Roma, Aškalija i Egipćana imaju slabiji uspeh od učenika drugih većinskih zajednica. Skoro svi faktori i razlozi koji utiču na neupisivanje, na nepohađanje i napuštanje školovanja od strane učenika ovih zajednica su i faktori i razlozi koji utiču na slab uspeh. Ali i osim njih, mogu se nabrojati još neki faktori i razlozi za njihov slabiji uspeh, kao što su:

- Nepohađanje predškolskog i predosnovnog obrazovanja je posledica toga što su ovi učenici manje pripremljeni za osnovnu školu od svojih vršnjaka, što se odražava na slabiji uspeh koji se nastavlja u svakom sledećem nivou/razredu u toku celog školovanja. U ovoj fazi se stiču prve veštine čitanja i numeracije koje su vrlo važne za dobar početak obaveznog školovanja.
- Neredovno pohađanje (izostajanje) u toku školovanja takođe utiče na uspeh ovih učenika.
- Nedostatak dodatnih časova i dopunske nastave u školama kojepohađaju ovi učenici utiče na slab uspeh istih.
- Visoka stopa nepismenosti roditelja ovih učenika utiče na slab uspeh, jer roditelji ne mogu da rade sa svojom decom kod kuće kako bi im pomogli oko domaćih zadataka.
- Teški ekonomski uslovi porodice utiču na slabiji uspeh ovih učenika jer porodice ne mogu da pruže nastavne materijale i podsticajne uslove svojoj deci.

Ostali faktori koji otežavaju uspeh učenika ovih zajednica su: daljina škole od njihovog mesta stanovanja kao i uključivanje dece u rad kako bi obezbedili egzistenciju za svoju porodicu. Takođe, loše ponašanje učenika drugih zajednica i nastavnika spram učenicima ovih zajednica se smatra jednom od poteškoća za postizanje uspeha ovih učenika u toku njihovog školovanja. Međutim, kod romske dece se često pojavljuje problem nepoznavanja jezika na kome se školuju u dovoljnoj meri da za njih predstavlja poteškoću za uspeh. Učenje predmeta romskog jezika se ne pruža u svim opštinama Kosova, izuzetak je Opština Prizren, gde se isti predaje u četiri škole i gde je zaposlena samo jedna nastavnica.

Važnim aspektom u podizanju rezultata se smatra pohađanje, jer je prekid školovanja često direktna posledica nedostatka uspeha u nastavi.

Većinu programa za podizanje svesti roditelja o važnosti obrazovanja u ranom detinjstvu i njihovoj svesnosti o važnosti pravovremenog upisa i pohađanja škole nastavljaju samo organizacije civilnog društva. Tokom 2017. godine, uprkos aktivnostima predviđenim Strategijom, nije izveštavano o aktivnostima za podizanje svesti ovih zajednica organizovanim od strane centralnih i lokalnih vlasti.

Na osnovu procene organizovanih fokus grupa, generalno se procenjuje da deca i učenici zajednica Roma, Aškalija i Egipćana nisu diskriminirani u obrazovnim institucijama. Međutim, u određenim slučajevima prijavljeno je da postoji pasivna i "skrivena" diskriminacija učenika od strane nastavnika i njihovih vršnjaka. To dokazuje činjenica da učenici ovih zajednica sede u poslednjim klupama u učionici i ima slučajeva kada učenici drugih zajednica odbijaju da sede u istoj klupi sa učenicima ovih zajednica.

2.1. Pohađanje predškolskog i predosnovnog obrazovanja

Rano detinjstvo je važna faza života u smislu fizičkog, intelektualnog, emocionalnog i društvenog razvoja deteta. Unapređenje mentalnih i fizičkih veština napreduje u velikoj meri i veoma visok procenat učenja se odvija od rođenja do šeste godina života. Na Kosovu, predškolsko obrazovanje se organizuje putem javnih i privatnih vrtića kojima se plaća određena tarifa. S obzirom na ekstremno siromaštvo sa kojim se suočavaju zajednice Roma, Aškalija i Egipćana, ova tarifa predstavlja glavnu prepreku za uključivanje svoje dece u sistem predškolskog obrazovanja. Postoji i veoma nizak nivo svesti o ovim zajednicama u smislu prepoznavanja uloge i značaja obrazovanja u ovoj fazi razvoja deteta.

Važnost upisa dece iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana u predosnovni razred, kao priprema za decu od 5 do 6 godina starosti pre početka osnovnog obrazovanja je takođe važna. Ova priprema pruža mogućnost ovoj deci da prevaziđu jezičke i kulturne barijere, da se socijalizuju i dobiju određenu pripremu za njihov pristup osnovnom nivou obrazovanja. Pripremna nastava je organizovana u osnovnim školama, besplatna je i u većini slučajeva se realizuje uz podršku organizacija civilnog društva za obrazovne institucije na lokalnom nivou.

Prema statistici MONT-a, u školskoj 2017/18 godini broj romske, aškalijske i egipćanske dece u predškolskom obrazovanju (0-6 godina), u vrtićima povećao se za 35 dece u odnosu na školsku 2016/17. godinu, kada je samo 1 romsko dete pohađalo predškolsku nastavu (Tabela 4). Ukupan broj dece u predškolskom obrazovanju (0-5 godina) i predosnovnom obrazovanju (5-6 godina) u javnim i privatnim institucijama, uključujući i srpske institucije u školskoj 2016/17. godini iznosi 29,473⁹.

Tabela 4. Broj romske, aškalijske i egipćanske dece u predškolskom obrazovanju (3-6 godina) po polu i opštinama u 2017/2018 godini

Opština	Razred	Aškalije		Romi			Egipćani		Ukupno
		M	U	M	Ž	U	Ž	U	
Đakovica	Grupa 3-4	0	0	1	0	1	0	0	1
	Grupa 4-5	0	0	1	0	1	0	0	1
	Grupa 5-6 Predškolsko (Jaslice)	0	0	14	2	16	7	7	23
	Ukupno	0	0	16	2	18	7	7	25
Kamenica	Grupa 4-5	0	0	4	2	6	0	0	6
	Ukupno	0	0	4	2	6	0	0	6
Južna Mitrovica	Grupa 5-6 Predškolsko (Jaslice)	1	1	0	0	0	0	0	1
	Ukupno	1	1	0	0	0	0	0	1
Prizren	Grupa 3-4	0	0	0	1	1	0	0	1
	Grupa 4-5	0	0	1	0	1	0	0	1
	Grupa 5-6 Predškolsko (Jaslice)	0	0	1	1	2	0	0	2
	Ukupno	0	0	2	2	4	0	0	4
Ukupno	1	1	22	6	28	7	7	36	

Izvor: Statistike MONT-a za školsku 2017/18 godinu

Međutim, podaci koji se odnose na učešće u predškolskom vaspitanju ne mogu se uzeti kao odraz stvarne situacije, jer ovi podaci ne uključuju decu koja pohađaju programe u Nastavnim Centrima kojima upravljaju brojne organizacije civilnog društva. Većina romske, aškalijske i egipćanske dece pohađa predškolsko obrazovanje u nastavnim centrima, koji se uglavnom nalaze u njihovim naseljima i funkcionišu uglavnom za adresiranje njihovih potreba.

U većini opština na Kosovu nema nastave za predškolsko obrazovanje i ne postoje pravilnici koji bi olakšali uslove za upis i pohađanje predškolskog programa od strane romske, aškalijske i egipćanske dece. U Kosovu Polju postoji samo jedan javni vrtić za koji građani plaćaju oko 50 evra mesečno, a oba roditelja moraju biti zaposlena da bi ispunili uslov za upis. Oba uslova predstavljaju poteškoće za zajednice Roma, Aškalija i Egipćana jer se suočavaju sa teškom ekonomskom situacijom i visokim stepenom nezaposlenosti, gde više od 95% zajednica Roma, Aškalija i Egipćana nije zaposleno.

Uprkos činjenici da Strategija predviđa podsticanje pohađanja predškolskog obrazovanja kroz podršku predškolskih programa sa osnovom u zajednici i subvencioniranje uplata za upis u javne predškolske ustanove za decu Roma, Aškalija i Egipćana, ove mere nije preduzela Vlada tokom 2017. godine. Iz terenskih informacija nema slučajeva otvaranja predškolskih razreda u školama u kojima su upisana deca iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana kako bi se pravilno pripremili za njihovo uključivanje u obavezno obrazovanje. Takođe, stepen uključenosti romskih, aškalijskih i egipćanskih vaspitača je izuzetno nizak.

Što se tiče uključivanja dece Roma, Aškalija i Egipćana u predškolsko obrazovanje (5-6 godina) u osnovnim i nižim srednjim školama, situacija je zabrinjavajuća jer podaci iz SMIO-a za 2017/2018 godinu pokazuju da broj dece u predškolskom obrazovanju iznosi 388 dece (Tabela 5), što predstavlja pad od 35% u odnosu na prethodnu školsku 2016/17 godinu, kada je bilo ukupno 597 dece, od čega 289 Roma, 175 Aškalija i 133 Egipćana.

Tabela 5. Broj romske, aškalijske i egipćanske dece u predškolskom obrazovanju (5-6 godina) po polu i opštinama u školskoj godini 2017/18

Opština	Aškalije			Romi			Egipćani			Ukupno
	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	
Dečane	2	2	4	0	0	0	1	1	2	6
Đakovica	26	22	48	5	11	16	8	4	12	76
Istok	5	4	9	1	0	1	5	6	11	21
Klina	4	5	9	2	2	4	0	2	2	15
Kamenica	0	0	0	5	8	13	0	0	0	13
Južna Mitrovica	1	0	1	1	0	1	0	0	0	2
Lipljane	19	17	36	2	1	3	0	0	0	39
Obilić	9	12	21	0	0	0	0	0	0	21
Orahovac	3	1	4	2	4	6	1	2	3	13
Peć	2	2	4	10	9	19	2	8	10	33
Podujevo	6	5	11	1	1	2	0	0	0	13
Priština	5	0	5	0	1	1	0	0	0	6
Prizren	8	7	15	7	12	19	6	2	8	42
Štimlje	10	7	17	0	0	0	0	0	0	17
Suva Reka	4	4	8	0	0	0	0	0	0	8
Uroševac	35	28	63	0	0	0	0	0	0	63
Ukupno	139	116	255	36	49	85	23	25	48	388

Izvor: Statistike MONT-a za školsku 2017/18 godinu

2.2. Pohađanje osnovnog i srednjeg obrazovanja

U školskoj 2017/18 godini broj učenika iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana u osnovnom i nižem srednjem obrazovanju iznosi 5,693 (Tabela 6), što predstavlja porast od 2,7% u odnosu na školsku 2016/17 godinu, sa 5.542 dece, od kojih 1,276 Roma, 3,398 Aškalija i 868 Egipćana. Ukupan broj učenika u osnovnom i nižem srednjem obrazovanju u javnim i privatnim institucijama, uključujući i srpske institucije u školskoj 2016/17. godini je iznosio 255,093.¹⁰

¹⁰ Statistike MONT-a za školsku 2016/17 godinu.

Tabela 6. Broj učenika Roma, Aškalija i Egipćana u osnovnom i nižem srednjem obrazovanju po polu i opštinama u školskoj godini 2017/18

Opština	Aškalije			Romi			Egipćani			Ukupno
	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	
Dečane	33	26	59	2	0	2	12	15	27	88
Đakovica	284	240	524	340	289	629	89	85	174	1327
Gnjilane	0	0	0	0	1	1	0	0	0	1
Istok	32	29	61	10	9	19	142	130	272	352
Klina	88	77	165	27	35	62	4	8	12	239
Kosovo Polje	272	223	495	3	5	8	15	11	26	529
Kamenica	0	0	0	81	77	158	0	0	0	158
Južna Mitrovica	27	25	52	0	4	4	0	0	0	56
Lipljane	164	190	354	26	18	44	0	0	0	398
Obilić	73	63	136	0	0	0	0	0	0	136
Orahovac	8	17	25	37	33	70	23	15	38	133
Peć	27	16	43	173	165	338	84	91	175	556
Podujevo	67	58	125	3	4	7	0	0	0	132
Priština	31	34	65	2	4	6	2	1	3	74
Prizren	124	120	244	191	182	373	12	2	14	631
Skenderaj	4	0	4	0	0	0	0	0	0	4
Štimlje	71	58	129	0	2	2	0	0	0	131
Suva Reka	53	51	104	3	3	6	0	0	0	110
Uroševac	315	306	621	1	0	1	0	0	0	622
Vitina	0	2	2	0	0	0	0	0	0	2
Vučitrn	4	4	8	0	0	0	0	1	1	9
Mališevo	0	2	2	3	0	3	0	0	0	5
Ukupno	1677	1541	3218	902	831	1733	383	359	742	5693

Izvor: Statistike MONT-a za školsku godinu 2017/18

Na osnovu procena organizovanih fokus grupa, pohađanje učenika iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana u osnovnom obrazovanju (razredi 1-5) smatra se dosta visokim. Učenici na ovom nivou obrazovanja ređe izostaju i manja je stopa napuštanja školovanja. Sa druge strane, smatra se da je pohađanje učenika zajednica Roma, Aškalija i Egipćana u nižim srednjim školama (od 6-9 razreda) niže od osnovnog nivoa, bilo u smislu izostajanja učenika ili u smislu napuštanja školovanja. Procenjuje se da je ovaj fenomen uglavnom povezan sa teškom ekonomskom situacijom ovih zajednica, ali i zbog drugih faktora kao što su:

- ✓ Zbog teške finansijske situacije, mnogi roditelji brane deci (uglavnom muškoj deci) da se školuju i prisiljavaju ih da rade ili da prosjače.
- ✓ Zbog teške finansijske situacije mnogi roditelji brane deci (uglavnom devojčicama) školovanje da bi brinule o porodici i radile kućne poslove.
- ✓ Učenici ovog nivoa su stariji, stoga izostaju ili napuštaju školu kada nemaju potrebnu školsku opremu i odgovarajuću odeću, jer se osećaju inferiorno u odnosu na druge učenike. Problem odeće se odražava na izostajanje učenika posebno tokom zimskog perioda.
- ✓ Nastavnici nisu toliko pažljivi prema ovim studentima kao što su učitelji (u osnovnoj školi). Takođe, ocenjivanje u nižoj srednjoj školi je oštrije nego u osnovnom obrazovanju, tako da studenti ovih zajednica imaju slabiji uspeh i može se dogoditi da ponavljaju razred, što utiče na gubitak samopouzdanja učenika i njihovu demotivaciju za pohađanje nastave.

MONT nudi besplatne udžbenike za sve učenike u obaveznom obrazovanju (od 1. do 9. razreda). Tokom 2016. godine oko 5414 učenika Roma, Aškalija i Egipćana koristilo je besplatne udžbenike i druge nastavne materijale.

Slično tome, u školskoj 2017/18 godini broj učenika Roma, Aškalija i Egipćana u višem srednjem obrazovanju je 549 (Tabela 7), što predstavlja porast od 33% u odnosu na školsku 2016/17. godinu, sa 412 učenika od kojih je 259 Roma, 2 Aškalija i 151 Egipćanin. Ukupan broj učenika u višem srednjem obrazovanju u javnim i privatnim institucijama, uključujući i srpske institucije u školskoj 2016/17. godini je iznosio 90,941.¹¹

Tabela 7. Broj romskih, aškalijskih i egipćanskih učenika u višem srednjem obrazovanju po polu i opštinama u školskoj 2017/18 godini

Opština	Aškalija			Romi			Egipćani			Ukupno
	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	
Đakovica	15	35	50	49	15	64	9	7	16	130
Istok	2	0	2	0	0	0	37	5	42	44
Klina	7	0	7	2	2	4	10	4	14	25
Kosovo Polje	18	20	38	0	1	1	9	12	21	60
Kamenica	0	0	0	10	11	21	0	0	0	21
Južna Mitrovica	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1
Lipljane	29	12	41	0	0	0	0	0	0	41
Obilić	5	2	7	0	0	0	0	0	0	7
Orahovac	1	1	2	0	0	0	0	0	0	2
Peć	1	1	2	1	2	3	28	19	47	52
Podujevo	10	11	21	0	0	0	0	0	0	21
Priština	0	0	0	0	1	1	0	0	0	1
Prizren	0	5	5	31	23	54	2	0	2	61
Štimlje	2	2	4	5	0	5	0	0	0	9
Uroševac	44	27	71	1	0	1	0	0	0	72
Mališevo	1	0	1	1	0	1	0	0	0	2
Ukupno	135	116	251	101	55	156	95	47	142	549

Izvor: Statistike MONT-a za školsku 2017/18 godinu

¹¹ Statistike MONT-a za školsku 2016/17 godinu.

Na osnovu procena fokus grupa, pohađanje učenika Roma, Aškalija i Egipćana u višem srednjem obrazovanju (od 10. do 12. razreda) se smatra prilično niskim, pošto se samo mali broj učenika iz ovih zajednica upisuje na ovaj nivo obrazovanja. Gotovo svi uzroci i razlozi koji dovode do neuspjeha i napuštanja niže srednje škole važe i za višu srednju školu, ali za ovu zadnju postoje i drugi razlozi zbog kojih se učenici iz ovih zajednica ne upisuju, kao što su:

- ✓ Troškovi višeg srednjeg obrazovanja su veći jer prevoz, odeću i školske udžbenike treba obezbediti porodica deteta, što si mnoge porodice ovih zajednica ne mogu priuštiti.
- ✓ Određen broj učenika (uglavnom ženskog pola) ne pohađaju ovaj nivo školovanja zbog prevremenih brakova.
- ✓ Određen broj učenika ne pohađa ovaj nivo obrazovanja jer je usmeren na učenje specifičnih stručnih veština koje zahtevaju manje pripreme i pružaju im mogućnosti za brže zapošljavanje (npr. Frizer/ka, krojač/ica itd.)
- ✓ Zato što učenici iz ovih zajednica uglavnom imaju slabiji uspeh u toku predhodnog školovanja i stoga imaju poteškoća da se upišu na smerove koji im se sviđaju (uglavnom gimnazije), i zbog toga su primorani da upišu samo određene profesionalne škole gde nema toliko konkurencije. Kao rezultat toga, oni se uopšte ne upisuju ili napuštaju školovanje nakon upisa.

Ministarstvo Obrazovanja, Nauke i Tehnologije, u saradnji sa razvojnim međunarodnim partnerima i nevladinim organizacijama (KFOS, KEC, HEKS, VoARE, REF) su osnovali program stipendija za učenike Roma, Aškalija i Egipćana koji pohađaju više srednje obrazovanje. Cilj ovog programa je podsticanje ovih zajednica da pohađaju i završe više srednje školovanje. Vrednost stipendije koju dobijaju učenici iznosi 30 evra mesečno, odnosno 300 evra godišnje, vrednost koja nije dovoljna za svu decu, posebice za decu koja putuju iz ruralnih naselja u gradove da bi pohađali nastavu. 2017 godine na državnom nivou je dato oko 500 stipendija za učenike viših srednjih škola iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana. Takođe, KEC u sklopu projekta „EU SIMRAES II“ sprovodi program mentorisanja, pomoćni program koji se ostvaruje putem mentora (profesora srednjih škola) koji monitorišu pohađanje, uspeh i sprečavaju moguća napuštanja škole od strane učenika. Kao pravilo, deo programa mentorisanja su učenici slabog uspeha i oni sa većim rizikom od odustajanja od školovanja.

U akademskoj 2017/18 godini je samo 14 romskih, aškalijskih i egipćanskih nastavnika angažovano u preduniverzitetskom obrazovanju (Tabela 8), dok je ukupan broj nastavnika u preduniverzitetskom obrazovanju u školskoj 2016/17 godini iznosio 23,202, od kojih je na predškolskom nivou 535 vaspitača, na osnovnom i nižem srednjem nivou 17.410 nastavnika, a na višem srednjem nivou 5.257 nastavnika.¹²

¹² Statistike MONT-a za školsku 2016/17 godinu.

Tabela 8. Broj romskih, aškalijskih i egipćanskih nastavnika po nivoima školovanja i polu u školskoj 2017/18 godini

Nivo	Romi			Egipćani			Aškalije			Ukupno		
	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U
Osnovno i niže srednje obrazovanje	2	3	5	1	3	4	2	0	2	5	6	11
Više srednje obrazovanje	0	0	0	0	1	1	2	0	2	2	1	3

Izvor: Statistike MONT-a za školsku 2017/18 godinu

S druge strane, u većini nastavnih centara kojima rukovode organizacije civilnog društva, angažovani kadrovi dolaze iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana. Primer u tom pogledu je projekat finansiran od strane EZ "EU SIMRAES II" koji sprovodi KEC, koji je u sedam opština u kojima se sprovodi, angažovao oko 15 pomoćnih nastavnika i 90 tutora iz romske, aškalijske i egipćanske zajednice. Ista praksa se primenjuje i od strane drugih organizacija civilnog društva kao što su KFOS i BSFK, gde u većini zemalja u kojima su angažovani, osoblje koje radi sa učenicima dolazi uglavnom iz zajednica Roma, Aškalija ili Egipćana. Vredno je naglasiti da osoblje u nastavnim centrima obično nema akademsko zvanje, s obzirom da je priroda pomoći koja se pruža deci neformalna.

Pozitivna činjenica za uključivanje dece Roma, Aškalija i Egipćana u obrazovanje je obučavanje značajnog broja nastavnika o različitim programima za uključivanje, socijalnu pravdu, etničku, kulturnu, versku, jezičku raznolikost i ostalo. Ove obuke su uglavnom organizovane od strane međunarodnih i lokalnih vladinih organizacija. U tom pravcu, projekat „EU-SIMRAES II“ je obučio 286 učesnika u programu obuke za "Obrazovanje o Socijalnoj Pravdi", u koji se uključeni nastavnici, roditelji i osoblje nastavnih centara. Od njih, više od 170 učesnika su nastavnici iz škola koje pohađaju učenici iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana. Takođe, projekat "Prospect Plus" obučio je oko 80 nastavnika i roditelja u opštini Suva Reka i oko 80 osoba u opštini Peć.

2.3. Napuštanje školovanja

Pored niskog nivoa obrazovanja, pripadnici zajednica Roma, Aškalija i Egipćana takođe se suočavaju sa visokim stepenom napuštanja školovanja. Među glavnim uzrocima napuštanja škole od strane učenika Roma, Aškalija i Egipćana je nizak nivo obrazovanja njihovih roditelja. Shodno tome, oni ne vrednuju važnost školovanja i posledično utiču na decu da napuste školovanje. Pored toga, postoje i mnogi drugi socijalni i ekonomski faktori koji takođe utiču na napuštanje, uključujući visok stepen nezaposlenosti među ovim zajednicama, tešku ekonomsku situaciju u mnogim od ovih porodica, fenomen ranih brakova između članova ove zajednice, ponavljanje školske godine zbog lošeg uspeha, pristup određenoj infrastrukturi do škole (ulica, rasveta i nedostatak prevoza) i tako dalje.

Drugi razlog za napuštanje je migracija porodica iz ekonomskih razloga i povratak na Kosovo, uglavnom zbog nepoznavanja jezika ili zbog neprilagođavanja novoj sredini, što utiče na ponovno uključivanje i postizanje rezultata ove dece u obrazovanju. Izvešteno je da je veliki broj porodica Roma, Aškalija i Egipćana emigrirao u inostranstvo, posebno tokom poslednjeg talasa migracija krajem 2014 i početkom 2015. godine.

Štaviše, deca iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana neretko se suočavaju sa diskriminacijom u školama od strane njihovih vršnjaka i nastavnika. Deca iz ovih zajednica i njihovi roditelji, iako se suočavaju sa strukturnom diskriminacijom od strane obrazovnih institucija posebno na nivou škole i u razredu, se usuđavaju da otvoreno govore o ovoj pojavi i odustaju iz straha od mogućih posledica u slučaju prijavljivanja ove pojave.

Uprkos činjenici da MONT već godinama koristi napredni sistem prikupljanja podataka i menadžovanja, i dalje nema pouzdanih statističkih podataka o stopi napuštanja. Prema podacima za školsku 2016/17 godinu, 119 učenika iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana je napustilo školu (Tabela 9).

Tabela 9. Učenici koji su napustili školu po polu, u školskoj 2016/17 godini

Razred	Aškalije			Romi			Egipćani			Tri zajednice		
	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U
Razredi 1-9	40	21	61	4	3	7	19	13	32	63	37	100
Razredi 10-12	0	0	0	8	11	19	0	0	0	8	11	19
Ukupno	40	21	61	12	14	26	19	13	32	71	48	119

Izvor: Statistike MONT-a za školsku 2016/17 godinu

U 2012. godini, MONT je izdao Administrativno Uputstvo čineći obrazovne institucije na opštinskom nivou odgovornim za uspostavljanje i funkcionalizaciju "Ekipe za Sprečavanje i Regovanje spram Napuštanju i Neupisivanju u Obaveznu Nastavu" (ESNON). Pošto su obavezne na školskom i opštinskom nivou, ESNON-i imaju za cilj da koordinišu aktivnosti za rešavanje pojave napuštanja školovanja i da se bore protiv niske stope upisa. Formiranje ESNON-a je važan korak u osiguranju prava na obrazovanje deci Roma, Aškalija i Egipćana, kao i pri pružanju podrške u procesu obrazovanja. Tokom perioda prikupljanja podataka za ovaj izveštaj, konstatovano je da su u većini opština na Kosovu osnovani ESNON-i na opštinskom i školskom nivou. Međutim, većina ESNON-a nije funkcionalna i niko ne nadgleda njihov rad. U opštini Kosovo Polje¹³, u kojoj živi veliki broj Roma, Aškalija i Egipćana formiranje ekipe ESNON-a je bilo neophodno jer je kod dece iz ovih zajednica učestalije napuštanje i izostajanje. Iako je ovaj tim na opštinskom nivou u saradnji sa uspostavljenim timova na nivou škole funkcionalan, procenat napuštanja škole u ovoj opštini je i dalje prilično uznemirujuć.

Nisu izrađeni planovi delovanja za sprečavanje napuštanja, kao deo razvojnih planova škola ili opština. Jedini akteri koji rade na sprečavanju napuštanja su posrednici angažovani od strane raznih nevladinih organizacija. Već nekoliko godina je započelo sprovođenje programa posredništva čiji je cilj pružanje podrške za povećan pristup obrazovanju deci iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana, podstičući na taj način pravovremeni upis dece u školu, redovnije pohađanje nastave kao i sprečavanje napuštanja škole. Aktivnosti podrške sa programom posredništva su uglavnom ostvareni putem dva modaliteta: (i) putem aktivnosti u Nastavnim Centrima, i (ii) putem aktivnosti obrazovnog posredništva u školama, porodicama i opštinama. Obrazovno posredništvo na Kosovu se zasniva na iskustvima evropskih zemalja, dok se kao iskustvo pojavilo i nastavlja razvoj putem projekata podržanih od strane Evropske Zajednice i Evropskog Saveta. Do sada MONT nije izradio specifično zakonodavstvo za podržavanje ostvarivanja programa obrazovnog posredništva na Kosovu¹⁴.

Osim gore navedenih problema, ostali problemi koji utiču na napuštanje školovanja su povezani sa praćenjem napuštanja od strane relevantnih obrazovnih institucija. Podaci koji se sakupljaju od strane opštinskih direkcija se uvek ne slažu sa podacima koje izveštavaju direktori škola, što svedoči o nepotpunim metodama sakupljanja podataka i nedostatku razmene podataka između institucija. Pitanje napuštanja škole se ne shvata onako kako bi trebalo od strane svih opštinskih službenika i škola koje su odgovorne za adresiranje istog. Uopšte, napuštanja se računaju na osnovu promene u broju upisanih učenika na početku godine i broju učenika na kraju školske godine. Ova metoda ne uzima u obzir ostale razloge zbog kojih su učenici primorani da napuste školu, kao što je premeštanje u druge škole, smrt ili odlazak sa Kosova, i kao posledica narušava tačan proračun napuštanja škole.

13 Intervju sa Islam Shabanijem, director ODO-a u Kosovu Polju
14 Pedagoški Institut Kosova, Izveštaj Studije: Uloga posrednika u integraciji zajednica Roma, Aškalija i Egipćana u obrazovnom sistemu, Priština, 2014.

2.4. Nastavni Centri

U skladu sa političkim inicijativama kosovskih institucija u oblasti obrazovanja manjinskih zajednica, nevladine organizacije sa međunarodnom donatorskom podrškom uspostavile su nastavne centre kao mesta koja pružaju dopunske obrazovne usluge za ugroženu decu, kako bi se poboljšao njihov napredak u školi i njihova integracija u šire društvo. Uspostavljanje ovih centara zasniva se na potrebama zajednica, kao što su nezadovoljavajući nivo napretka dece u školi, neredovno pohađanje škole, napuštanje škole i nedostatak socijalne uključenosti. Uloga nastavnog centra je pružanje dodatne nastavne podrške i drugih edukativnih aktivnosti za decu Roma, Aškalija i Egipćana u mestima gde se aktivnost odvija. Nastavni centri, između ostalog, podržavaju povećano učešće dece u preduniverzitetskom obrazovanju, poboljšanje pohađanja i ishoda učenja, smanjenje napuštanja škole, svesnost zajednice o značaju školovanja, aktivno uključivanje roditelja u obrazovanje dece i povećavanje mogućnosti za socijalizaciju dece.

Programi nastavnih centara pružaju mogućnosti za razvijanje komunikativnih veština, kritičkog razmišljanja, aktivnog slušanja, empatije i kulturne osetljivosti zasnovane na fizičkim i emocionalnim potrebama dece putem aktivnih metoda učenja. Uopšteno gledano, programi nastavnog centra pomažu deci da razumeju logiku i matematiku, pisanje i govor, fizičko i socijalno i kulturno okruženje.

Širom Kosova, osnovano je i funkcionalno je oko 40 centara u 15 kosovskih opština, uglavnom u opštinama gde žive zajednice Roma, Aškalija i Egipćana. S obzirom da nastavnim centrima upravljaju različiti NVO-i, finansiraju ih različiti međunarodni donatori i namenjeni su različitim zajednicama, različito su strukturisani i funkcionišu drugačije jedna od druge. Generalno, glavne aktivnosti koje sprovode NC-i su pružanje podrške deci, pripreme za upis u školu, pomoć pri domaćim zadacima, osiguravanje redovnog prisustva učenika u redovnom pohađanju škole, rad sa učenicima koji su napustili školu, rekreativne i druge aktivnosti vezane za obrazovanje ovih zajednica. Tokom perioda 2011-2015, kroz aktivnosti koje su sprovedene u nastavnim centrima kojima upravljaju nevladine organizacije, uticano je na živote 8310 dece, gde su prosečni godišnji troškovi po detetu 123.10 €.¹⁵

Nastavni centar organizacije The Ideas Partnership u Kosovu Polju pruža dopunske časove za učenike iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana, prateći plan i program sa kojim se radi u NSOŠ "Selman Riza" u Kosovu Polju, gde većina korisnika ovog centra pohađa nastavu. Dopunsku nastavu pružaju dobrovoljci, a nastavni plan i program pripremaju pedagozi nastavnog centra, koji takođe prate sprovođenje nastavnog plana i programa, čiji je cilj održavanje očekivanih rezultata kroz učenje. Pored osnovnih predmeta kao što su albanski jezik, matematika i engleski jezik, u ovom planu i programu je uključena i oblast zdravstva, života i rada, kao i rekreativne aktivnosti. Dakle, pored povećanja akademskih kapaciteta učenika, ovaj nastavni centar ima za cilj i razvoj drugih veština polaznika, kao što je kultura komunikacije, radne navike, socijalizacija i podizanje svesti o značaju obrazovanja¹⁶. Po mišljenju pedadoga „više od harmonizacije plana i programa između različitih nastavnih centara u zemlji je potrebna harmonizacija planova i uža saradnja u školi u kojoj deca pohađaju nastavu i nastavnih centara u kojima oni pohađaju dopunsku nastavu."¹⁷ Ova saradnja između škole i nastavnih centara bi omogućila nastavnim centrima pružanje veće akademske podrške za decu u toku dopunske nastave.

15 UBO Consulting, Ispitivanje o uticaju i postojanosti nastavnih centara, 2015.
16 Intervju sa Valentina Osmani, pedagog i koordinator za obrazovanje u Nastavnom centru pri The Ideas Partnership u Kosovu Polju, 18.10.2017.
17 Intervju sa Hysni Hasanijem, koordinator projekata Centra Ideas Partnership, 18.10.2017.

Većina aktera potvrđuje da nastavni centri doprinose poboljšanju napretka u školi. Njihov rad je rezultirao redovnijim pohađanjem škole, boljim ocenama, nižom stopom napuštanja i većim društvenim uključenjem romske, aškalijske i egipćanske dece. Među glavnim aktivnostima NC-a, od većeg značaja je pomoć koja je pružena deci u vezi domaćih zadataka, što je neposredno uticalo na njihov napredak u školi.

NC-i uglavnom funkcionišu kroz finansijsku podršku donatora, a ova podrška se ne može pružati dugoročno. MONT nije razvio konkretnu strategiju za njihovu finansijsku održivost, a oni se uglavnom oslanjaju na dobru volju organizacija civilnog društva. Iako se u Strategiji predviđa podrška rada Nastavnih Centara, MONT nije izdvojio finansijska sredstva za pružanje podrške ovim centrima. Poslednjih godina je potpisan veliki broj sporazuma o razumevanju sa centralnim i lokalnim autoritetima putem kojih su se autoriteti obavezali da obezbede školske prostore za NC-e, kako bi oni mogli da obavljaju svoje aktivnosti. U finansijskom smislu, MONT i lokalni autoriteti nisu uspeali da izdvoje budžet koji bi omogućio funkcionalnost NC-a. Neke od nastavnih centara su podržali opštinski autoriteti omogućavajući korišćenje školskih prostora bez ikakve naknade i oslobođeni su od komunalnih troškova. Opština Kosovo Polje i Opština Gračanica su takođe omogućile snabdevanje ćumumom kako bi osigurali grejanje prostora nastavnih centara u toku zimskih meseci.

Pozitivan korak ka prepoznavanju i priznavanju rada ovih centara i uključivanju njihovog rada u institucionalni okvir je usvajanje Administrativnog Uputstva Br. 12/2017 o Osnivanju i Funkcionalizaciji Nastavnih Centara¹⁸ od strane MONT-a, avgusta 2017 godine. Ovo uputstvo određuje kriterijume i procedure osnivanja i funkcionisanja nastavnih centara koji pružaju dodatnu nastavnu podršku i ostale edukativne aktivnosti za učenike predosnovnog uzrasta na Kosovu, a posebno za decu iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana. Uputstvo predviđa licenciranje nastavnih centara po prethodno određenim uslovima i obavezuje sve nastavne centre da usklade svoje aktivnosti i pravilnike u roku od najkasnije dvanaest (12) meseci od stupanja na snagu ovog administrativnog uputstva. Takođe, svi nastavni centri koji su funkcionisali pre stupanja na snagu ovog administrativnog uputstva i koji ne ispunjavaju kriterijume određene ovim uputstvom u vezi osoblja nastavnog centra, imaju rok od pet (5) godina kako bi ispunili zahteve za kvalifikaciju koji su u skladu sa administrativnim uputstvom.

18 <http://masht.rks-gov.net/uploads/2017/08/ua-masht-nr-12-2017-per-themelimin-dhe-funksionimin-e-qmpdf.pdf>

2.5. Visoko obrazovanje za zajednice

Broj romskih, aškalijских i egipćanskih učenika koji se upisuju na univerzitetsko obrazovanje, odnosno na fakultet, je vrlo nizak, bez obzira što javni univerziteti na Kosovu imaju određene kvote za upis ovih učenika/studenata na univerzitet. Ovaj nizak nivo uključenja u više obrazovanje se takođe odnosi na teško ekonomsko stanje porodica iz ovih zajednica, jer je trošak studija veoma visok uključujući plaćanje semestra, putovanje ili stanovanje, hranu, materijale za studiranje, itd. Takođe, demotivaciji pripadnika ovih zajednica za upisivanje univerziteta doprinosi i činjenica da mnogi kadrovi iz ovih zajednica sa završenim studijama ne uspevaju da nađu posao, i u tom slučaju oni služe kao demotivacioni model za ostalu omladinu iz ovih zajednica.

Uprkos nedostatku tačnih podataka o pohađanju višeg obrazovanja se primećuje kontinuiran porast broja studenata iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana. Na osnovu informacija iz Divizije za Manjine u MONT-u, za školsku 2016/2017 godinu u javnim institucijama višeg obrazovanja, za studije bachelor, je konkurisalo 11 kandidata iz zajednice Roma, a primljeno je 5, iz zajednice Aškalija je konkurisalo 49, a primljeno je 25, dok je iz zajednice Egipćana konkurisalo 25, a primljeno je 12 studenata. Međutim, MONT je pružio samo opšte brojke o studentima koji pohađaju master studije i doktoraturu, koji se odnose na sve zajednice.¹⁹ Predstavnici zajednica Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu ali i predstavnici menadžmenta javnih univerziteta na Kosovu su neprekidno prijavljivali zloupotrebu kvota za upis studenata iz manjinskih zajednica na javne univerzitete na Kosovu.

Među glavnim poteškoćama sa kojima se suočava omladina iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana pri upisu u institucije visokog obrazovanja je njihovo teško ekonomsko stanje koje utiče na nastavljanje studija u ovim zajednicama, kao i njihova nemogućnost da dostignu minimalni broj poena potrebnih za upis na univerzitet. Program podržan od strane Roma Education Fund na Kosovu koji se zove "Roma Versitas" i dalje nastavlja da podržava studente iz ove tri zajednice stipendijama za univerzitetske studije. U toku 2017 godine, u sklopu ovog programa je bilo 80 korisnika, dok je 54 drugih studenata na listi čekanja zbog nedostatka fondova. U toku akademske 2016/2017 godine, MONT je dodelio samo sedam stipendija za studente iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana u vrednosti od 500 evra za studente.

U cilju povećanja broja upisa i zadržavanja romskih, aškalijских i egipćanskih studenata u višem obrazovanju, Strategija predviđa razvoj posebnih pozitivnih mera i raznih pripremnih programa. Unatoč tome, Vlada Kosova u toku 2017 godine nije preduzela nijednu meru kako bi osigurala intenzivne kurseve za kandidate iz zajednica da bi ih pripremili za prijemni ispit ili programe mentorisanja za podršku studenata iz ovih zajednica u toku studija.

2016 godine, MONT je odobrio Administrativno Uputstvo Br. 09/2016 za Primenu Afirmativnih Mera i Kvota za Upis Studenata iz Manjinskih Zajednica na javne univerzitete.²⁰ Ovo uputstvo predviđa primenu afirmativnih mera za upis zajednica na javne univerzitete i određuje kvotu od 12% rezervisanih mesta na svim javnim univerzitetima na Kosovu, predstavljajući formu etničke identifikacije za aplikante. Za razliku od prethodnih pristupa koji su se primenjivali za verifikaciju od strane opštinskih kancelarija za zajednice i povratak, političkih partija ili organizacija civilnog društva, novi mehanizam predstavljen ovim administrativnim uputstvom je u skladu sa međunarodnim standardima za ljudska prava koja predviđaju deklaraciju etničkog identiteta na osnovu samo-identifikacije. Administrativno Uputstvo takođe predviđa kvote za mesta u studentskim domovima za zajednice, a ipak konkurs koji je objavljen u prvom roku nije obuhvatio ovaj kriterijum.

19 Za doktorske studije se prijavilo 11 studenata, a primljeno je 2. Za master studije se prijavilo 61, a primilo 36 studenata.
20 <http://masht.rks-gov.net/uploads/2016/06/ua-masht-09-2016-aplikimi-i-masave-afirmative-dhe-vendeve-te-rez-al.pdf>

ZAPOŠLJAVANJE I SOCIJALNA DOBROBIT

3. Zapošljavanje i Socijalna Dobrobit

Siromaštvo među pripadnicima zajednica Roma, Aškalija i Egipćana je poseban fenomen i odlika životnog nivoa ovih zajednica. Nivo siromaštva ovih zajednica, bilo da se upoređuje na nacionalnom ili individualnom nivou, po dohotku po stanovniku ili u poređenju sa drugim zajednicama na Kosovu je dosta visok i postoji tendencija ka većoj neimaštini. Budući da se uvek karakterišu niskim nivoom obrazovanja, niskim stepenom sposobnosti, obrazovnim i stručnim obukama, kao i niskom mogućnosti integrisanja na tržište rada, pojednici iz ove tri zajednice nisu bili u mogućnosti da profitiraju od promena, čak i kada su one bile pozitivne za ostalo društvo. Teško stanje na tržištu rada se smatra jednim od glavnih uzroka koji su primorali znatan broj pripradnika ovih zajednica da emigriraju tokom zadnjeg talasa emigracije koji je pogodio zemlju krajem 2014 i početkom 2015 godine.

Nivo prihoda porodica zajednica Roma, Aškalija i Egipćana je veoma nizak i nedovoljan za većinu porodica da žive u normalnim životnim uslovima. Podaci iz Ankete Grupisanja Višestrukih Pokazatelja (MICS 2013-2014) o deci zajednica Roma, Aškalija i Egipćana, starosti ispod 18 godina, pokazuju da su oni lišeni osnovnih prava i potreba kao što su ishrana, zdravlje, obrazovanje i adekvatni stambeni uslovi.²¹

Centar za Obrazovanje na Kosovu je novembra 2016 godine sproveo istraživanje o opštem stanju i problemima sa kojima se suočavaju zajednice Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu, ispitivajući 150 članova porodica iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana u tri opštine: Opština Đakovica, Opština Peć i Opština Istok.²² Prema nalazima ovog istraživanja, čini se da je trend življenja u višečlanskim porodicama prevaziđen među ovim zajednicama, pošto se primećuje da njihovi pripadnici žive uglavnom u malim porodicama koje se sastoje od osnovne porodice koja u proseku broji 6 članova. Dok su višečlanske porodice retke. Prema nalazima ovog istraživanja 63.3% čine porodice sa 1 do 6 članova, 26% čine porodice sa 7 do 8 članova, dok samo 10.7% čine porodice sa 9 do 13 članova.

Takođe, rezultati ovog istraživanja zaključuju da su porodični prihodi dovoljni samo za preživljavanje. Nivo mesečnih primanja (svi izvori: plate, penzije, socijalna pomoć, novčane pošiljke, samozapošljavanje, poljoprivreda, pomoć od pojedinaca ili raznih organizacija) ovih porodica rezultiraju izuzetno niskima, što onemogućuje većini porodica normalne uslove za život. Mesečni prihodi više od pola porodica (53.7%) iznose od 0 do 200 evra, dok prihodi 27.3% porodica iznose od 200 do 350 evra. Opšti prosek mesečnih prihoda jedne porodice u ove tri zajednice je 252.84 evra. Ako podelimo ovaj prosek sa prosečnim brojem članova porodice (6 članova), rezultira da 1 osoba živi sa 42.14 evra mesečno, odnosno sa 1.4 evra na dan.

21 Agencija Statistika Kosova. (Oktobar, 2014). Zajednice roma, Aškalija i Egipćana u Republici Kosovo. Anketa Grupisanja Višestrukih Pokazatelja 2013-2014.

22 Centar za Obrazovanje na Kosovu. Izveštaj Ispitivanja "Stanje zajednica Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu", Đakovica, Peć, Istok, Priština, Novembar 2016.

3.1. Nezaposlenost i tržište rada

Nezaposlenost u zajednicama Roma, Aškalija i Egipćana je mnogo viša u poređenju sa ostalim etničkim zajednicama na Kosovu, što se nadovezuje na mnoge društvene aspekte i brojne posledice na razvoj ovih zajednica. Samo mali broj njih je zaposlen u javnom i privatnom sektoru, dok je veći deo nezaposlen i traži posao, ili su samozaposleni, pa rade različite poslove. Radna mesta u kojima su angažovani su često privremena, uglavnom su to fizički poslovi koji ne zahtevaju visoke sposobnosti i nisu dobro plaćeni²³. Takođe, veliki procenat žena su domaćice, dok se muškarci uglavnom bave poljoprivredom. Po podacima iz Programa Ujedinjenih Nacija za Razvoj (UNDP) 2011 godine je nezaposlenost zajednica Roma i Aškalija dostigla stopu od 60%, dok je u egipćanskoj zajednici dostigla 80%, što ukazuje na vrlo visoku nezaposlenost ovih zajednica u poređenju sa drugim etničkim grupama, čija se stopa nezaposlenosti kreće od 38-50%.²⁴

Neki od glavnih uzroka situacije u oblasti zapošljavanja su specifični za ove zajednice ili imaju više uticaja na ove zajednice od drugih, a to su: Prosečno niži nivo školovanja/veština u ovim zajednicama, diskriminacija na tržištu rada i manji pristup neformalnim vezama/mrežama koje omogućuju zaposlenje.²⁵ Situacija na tržištu rada je još teža za žene iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana, gde je samo 9% njih zaposleno.²⁶ Uzroci polne nejednakosti su povezani sa i uključuju rane brakove, nizak nivo školovanja (u poređenju sa muškarcima) i polne stereotipe gde se žena smatra odgovornom za brigu o kući i porodici.²⁷

Generalno, pristup službama za zapošljavanje i stručnim obukama koje nudi Ministarstvo Rada i Socijalne Zaštite (MRSZ) i druge organizacije, je ograničen nivoom informisanosti osoba koje traže posao i kapaciteta MRSZ-a kako bi pružili usluge tolikom broju potražilaca. U slučaju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana, nivo informisanja osoba koje traže posao je veoma nizak i oni se suočavaju sa brojnim preprekama za učestvovanje u aktivnim merama tržišta rada (AMTR), što se nadovezuje sa kriterijumima nekoliko šema, kao što su nivo školovanja/prethodnog znanja i ostali, koji u većini slučajeva predstavljaju diskvalifikujuće kriterijume za ove zajednice.

Nivo i kvalitet ispitivanja o stanju tržišta rada ne uključuje podatke u vezi zajednica Roma, Aškalija i Egipćana. Shodno tome, poređenje učinka na tržištu rada ovih zajednica u odnosu sa prosekom zemlje je vrlo teško. MRSZ u redovnim statistikama ne izveštava na nivou specifičnih zajednica i ne objavljuje izveštaje o pripadnicima ovih zajednica koji su korisnici usluga i mera koje nude MRSZ.

23 Kosovska Fondacija za Otvoreno Društvo (KFOS). Stanje Zajednica Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu, 2010 i Svetska Organizacija za Rad, Tranzicija Omladine na Bolji Posao: Dokazi sa Kosova, Dokument Politika za Zapošljavanje SOR 2007/4.

24 UNDP Remittances Survey 2011, në UNDP: Kosova Human Development Report 2012. Private Sector and Employment. (UNDP, 2012).

25 Svetska Organizacija za Rad, Tranzicija Mladih na Bolji Posao: Dokazi sa Kosova, Dokument Politika za Zapošljavanje SOR-a 2007/4. Iako se situacija u vezi nivoa školovanja menja, razlike spram ostalim zajednicama postoje, a pogotovo kod dela stanovništva koji je sposoban za rad.

26 Fondacija CREATE i Centar za Dokumentisanje Roma i Aškalija (RADC). Romkinje, Aškalijke i Egipćanke u Upravi i Ekonomiji.

27 Kosovski Centar za Polne Studije i Mreža Organizacija Romkinja, Aškalijki i Egipćanki na Kosovu, Pozicija Žena u Zajednicama Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu, 2008.

Zajednice Roma, Aškalija i Egipćana nemaju dovoljno informacija o kancelarijama za zapošljavanje, o centrima za stručno usavršavanje i za profitirajuće kategorije iz socijalnih šema. Nedostatak kampanja za informisanje o ovim uslugama smanjuje mogućnosti ovih zajednica da pristupi tržištu rada. Uprkos aktivnostima predviđenim Strategijom, u toku 2017 godine, MRSZ nije organizovalo nijednu informativnu kampanju za usluge zapošljavanja i AMTR-a, uključujući i profesionalne obuke. Takođe, MRSZ nije uspeo da zaposli savetnike za zapošljavanje iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana.

Broj osoba koje traže posao registrovanih u javnim uslugama za zapošljavanje iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana do 2017 godine je 5,552 (Tabela 10), ili 5.2% opšteg broja registrovanih osoba koje traže posao (106,673).

Tabela 10. Registrovane osobe koje traže posao po etnicitetu

Etnicitet			
	U	Ž	M
Albanci	90,432	41,010	49,422
Srbi	6,790	3,060	3,730
Ostali	3,899	1,948	1,951
Romi	1,940	826	1,114
Aškalije	2,860	1,033	1,822
Egipćani	752	336	416
Ukupno	106,673	48,218	58,455

Izvor: Informativni Sistem za Menadžovanje Zapošljavanja, AZRK, decembar 2017

Među registrovanim tražiocima posla iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana 60.4% su muškarci, dok su 39,6% žene. Između registrovanih osoba koje traže posao dominiraju mladi starosne dobi 15-24 godina (sa oko XX%), dok starosne grupe 25-39 i 40-45 godina sačinjavaju oko XX% i XX% (Tabela 11).

Tabela 11. Registrovani tražioci posla po starosnim grupama u 2017 godini

Starosna grupa	Romi			Aškalije			Egipćani			Tri zajednice		
	U	Ž	M	U	Ž	M	U	Ž	M	U	Ž	M
15-24	85	46	39	138	56	82	71	39	32	294	141	153
25-39	61	24	37	76	29	47	62	32	30	199	85	114
40-54	38	19	19	42	24	18	30	16	14	110	59	51
55+	14	9	5	9	4	5	6	3	3	29	16	13
Ukupno	198	98	100	265	113	152	169	90	79	632	301	331

Izvor: Informativni Sistem za Menadžovanje Zapošljavanja, AZRK, Decembar 2017 2017

Veći broj registrovanih osoba koje traže posao iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana je nekvalifikovano ili samo sa osnovnom školom (XX%), dok je XX% završilo srednju školu (Tabela 12).

Tabela 12. . Registrovane osobe koje traže posao na osnovu kvalifikacija u 2017 godini

Nivo obrazovanja	Romi			Aškalije			Egipćani			Tri zajednice		
	U	Ž	M	U	Ž	M	U	Ž	M	U	Ž	M
Neškolorani	127	56	71	168	78	90	75	39	36	370	173	197
Razredi I-IX (osnovna škola)	47	29	18	68	24	44	69	37	32	184	90	94
Srednje stručno obrazovanje	22	12	10	27	11	16	21	13	8	70	36	34
Srednje obrazovanje-gimnazije	1	0	1	1	0	1	3	1	2	5	1	4
Bachelor	1	1	0	1	0	1	1	0	1	3	1	2
Master	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
PhD	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ukupno	198	98	100	265	113	152	169	90	79	632	301	331

Izvor: Informativni Sistem za Menadžovanje Zapošljavanja, AZRK, Decembar 2017

MRSZ, za tražioce posla registrovane u Kancelarijama za Zapošljavanje, pruža savetodavne usluge, posredništvo na poslu, stručno usavršavanje i učešće u različitim šemama aktivnih mera tržišta rada (npr. Subvencija na platu, praksa na poslu, projekti za sezonsko zapošljavanje, novčana pomoć za započinjanje ekonomske aktivnosti, i ostalo). Obezbeđenje učešća u AMTR-u za manjinske zajednice se obično osigurava kroz kvotu za ove zajednice, u sklopu šema AMTR-a. Dizajniranje i monitorisanje usluga i AMTR-a se ne vrši uz aktivno učešće NVO-a zajednica Roma, Aškalija i Egipćana.

Aktivne mere na tržištu rada imaju za cilj smanjenje nezaposlenosti. "Profesionalno Osposobljavanje" je jedna od najvažnijih mera koju pruža osam Centara za Profesionalno Osposobljavanje (CPO), koja funkcionišu pod upravom Agencije za Zapošljavanje u Republici Kosovo (AZRK). Centri za Profesionalno Osposobljavanje pružaju besplatne obuke za tražioce posla u određenoj profesiji, koncentrišući se na primenu sposobnosti i praktičnog znanja, putem nastave u učionici i različitim kabinetima. Cilj ovih obuka je omogućavanje unapređenja ili adaptacija profesionalnog znanja, sposobnosti i potrebnih stavova za efikasan učinak u određenoj profesiji, u cilju povećanja perspektiva učesnika što se tiče zapošljavanja ili očuvanja njihovog posla.

Mera "Javni radovi" pruža kratkoročno zaposlenje poboljšavajući lokalnu infrastrukturu. Cilj programa javnih radova je da se omogući privremeno zapošljavanje za nezaposlene koji su registrovani putem sprovođenja intenzivnih projekata koji apsorbiraju radnu snagu za održavanje i rehabilitaciju opštinskih aseta i javnih površina.

Mera "Subvencija za Zapošljavanje" ima za cilj stvaranje mogućnosti zapošljavanja za tražioce posla putem subvencioniranja poslodavaca kako bi ih dugoročno angažovali. Cilja se na to da učesnici u ovim šemama zadrže radno mesto nakon isteka perioda subvencionisanja. To su direktni transferi poslodavcima kako bi ohrabрили iste da zapošljavaju određene grupe koje se suočavaju sa poteškoćama pri pronalaženju posla. Takođe, subvencije za zapošljavanje mogu pomoći poslodavcima da prošire svoja preduzeća i da zaposle nove radnike, otvarajući tako više radnih mesta.

Glavni cilj mere "Samozapošljavanja" je pružanje mogućnosti registrovanim nezaposlenima da započnu neku preduzetnu aktivnost. Ova mera pomaže nezaposlenima pri započinjanju neke delatnosti ili pružanju obuke i savetovanja samozaposlenih pri razvoju i menadžovanju preduzeća/delatnosti. Glavni cilj ove mere je bavljenje nezaposlenošću kroz samozapošljavanje kao i otvaranje novih radnih mesta u malim kompanijama.

Mera "Prakse na Poslu" ima za cilj pružanje mogućnosti dobijanja iskustva u radnom okruženju vrednog za učesnike koji žele da se probiju u određenom polju karijere. Glavni cilj ove mere je razvijanje sposobnosti i proširenje perspektiva diplomaca za zapošljavanje. Cilj mere je povećanje perspektiva zapošljavanja za nezaposlene koji su po prvi put u potrazi za poslom.

Mera "Obuke na Poslu", uključuje obuku koju poslodavac pruža zaposleniku u toku angažovanja na produktivnom poslu koja razvija znanje ili osnovne sposobnosti za obavljanje specifičnog posla uz adekvatan učinak. Glavni cilj ove mere je poboljšanje sposobnosti i proširenje perspektiva za zaposlene osoba koje traže posao.

2017 godine, broj korisnika AMTR-a iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana je iznosio 112 osobe (24 osobe ženskog pola) i oni su činili 4% opšteg broja korisnika AMTR-a (2,800 korisnika) (Tabela 13)

Nekoliko AMTR-a za zajednice Roma, Aškalija i Egipćana se pružaju i u sklopu aktivnosti za povratnike. Od 2012 godine, Ministarstvo Unutrašnjih Poslova (MUP) u saradnji sa MRSZ-om i UNDP-om su razvili aktivnosti za podržavanje obučavanja i zapošljavanja povratnika u sklopu Aktivnog Programa za Tržište Rada za Omladinu Kosova. U okviru programa reintegracije se pruža finansiranje poslovnih planova za povratnike koji ispunjavaju kriterijume određene Pravilnikom VRK Br. 04/2016 o reintegraciji povratnika i menadžovanju programa reintegracije.

Tabela 13. Korisnici APTR-a, na osnovu etničke pripadnosti i vrste, 2017 godine

Etnička pripadnost	Aktivne Politike Tržišta Rada (APTR)														
	Šema prakse			Javni Radovi			Subvencionisanje plata			Obuka na radnom mestu			Samozapošljavanje		
	U	Ž	M	U	Ž	M	U	Ž	M	U	Ž	M	U	Ž	M
Romi	2	0	2	2	0	2	8	0	8	9	4	5	6	0	6
Aškalije	4	1	3	21	0	21	20	2	18	22	11	11	3	0	3
Egipćani	5	3	2	3	0	3	2	1	1	5	2	3	0	0	0
Albanci	656	408	248	785	41	744	630	254	376	386	198	188	21	2	19
Srbi	24	6	18	50	6	44	34	12	22	47	20	27	0	0	0
Ostali	19	10	9	12	0	12	16	7	9	3	1	2	5	0	5
Ukupno	710	428	282	873	47	826	710	276	434	472	236	236	35	2	33

Izvor: Informativni Sistem za Menadžovanje Zapošljavanja, AZRK, Decembar 2017

U 2017 godini, od ukupno 710 korisnika, 11 kandidata iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana je uključeno u šemu praktikanata. 2017 godine, 36 kandidata iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana je učestvovalo u obuci na radnom mestu u kompaniji, od ukupno 472 korisnika. Takođe, iste godine od 873 korisnika, 26 korisnika koji dolaze iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana je privremeno zaposleno kroz šemu javnih radova. U šemi subvencionisanja plate je bilo 30 pripadnika zajednica Roma, Aškalija i Egipćana od ukupno 710 korisnika, dok je u šemi samozapošljavanja bilo 9 pripadnika iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana od ukupno 35 korisnika.

Po podacima MRSZ-a, 2017 godine je ostvareno 67 (od kojih 19 žena) redovnih posredovanja u zapošljavanju za pripadnike zajednica Roma, Aškalija i Egipćana od strane Kancelarija za Zapošljavanje, što čini 3% ukupnog broja posredovanja u zapošljavanju od strane AMTR-a (2,198 korisnika) (Tabela 14).

Tabela 14. Redovna posredovanja u zapošljavanju u toku 2017 godine

Etnicitet	U	Ž	M
Albanci	2012	740	1272
Srbi	57	26	31
Ostali	62	33	29
Romi	18	11	7
Aškalije	27	5	22
Egipćani	22	3	19
Ukupno	2198	818	1380

Izvor: Informativni Sistem za Menadžovanje Zapošljavanja, Oktobar 2017

Trend uključivanja u programe profesionalnog osposobljavanja je obeležio pad 2017 godine, u poređenju sa prethodnom godinom. Dok je 2016 godine 301 kandidat iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana obučen u Centrima za Profesionalno Osposobljavanje, 2017 godine je obučeno samo 169 kandidata (Tabela 15), što predstavlja pad od 44%.

Tabela 15. Pripadnici zajednica Roma, Aškalija i Egipćana uključenih u obuke

Centar za Profesionalno Osposobljavanje (CPO)				
	Romi	Aškalije	Egipćani	Ukupno
Uroševac	9	5	3	17
Prizren	22	7	1	30
Gnjilane	3	-	-	3
Mitrovica	-	4	2	6
Peć	8	8	27	43
Priština	11	7	3	21
Đakovica	13	3	33	49
Ukupno	66	34	69	169

Izvor: MRSZ, Period Januar- Septembar 2017

3.2. Socijalni rad i penzije

Većina pripadnika zajednica Roma, Aškalija i Egipćana živi u krajnjem siromaštvu²⁸ i nastavljaju da se suočavaju sa teškim životnim uslovima²⁹. Situacija je posebno teška za 20% najsiromašnijih koji žive u ruralnim zonama.³⁰ Ispitivanje UNDP-a iz 2013 godine³¹ u Opštini Kosovo Polje i Obilić je otkrilo da dve trećine porodica zajednica Roma, blizu polovine zajednice Aškalija i više od trećine zajednice Egipćana nailaze na poteškoće pri ispunjavanju potreba za hranu i ostalih osnovnih potreba.

28 World Bank, Kosovo Country Snapshot, 2015.

29 Agencija Statistika Kosova, Zajednica Roma, Aškalija i Egipćana u Republici Kosovo, Anкета Grupisanja Višestrukih Pokazatelja 2013-2014; Evropska Komisija, Izveštaj o Napretku na Kosovu, 2015; Program Ujedinjenih Nacija za Razvoj (UNDP), Izveštaj Ljudskog Razvoja, 2010.

30 Agencija Statistika Kosova, Zajednice Roma, Aškalija i Egipćana u Republici Kosovo, Anкета Grupisanja Višestrukih Pokazatelja 2013-2014.

31 Program Ujedinjenih Nacija za Razvoj (UNDP), Community Vulnerability Assessment Report, 2013.

Postoje samo dve šeme socijalne pomoći za ublažavanje siromaštva na Kosovu. U socijalnu pomoć prve kategorije spadaju porodice³² u kojima su svi članovi zavisni i nisu sposobni za plaćeni rad³³ i gde niko nije zaposlen (osnovna vrednost se kreće od 50 EUR za porodice sa jednim članom do 150 EUR sa 15 članova)³⁴. U socijalnu pomoć druge kategorije spadaju porodice sa jednim članom sposobnim za rad (koji mora biti registrovan kao nezaposlen u Kancelariji za Zapošljavanje) koje imaju najmanje jedno dete manje od pet godina ili su trajni staratelji siročeta mlađeg od petnaest godina (osnovna vrednost se kreće od 50 EUR za porodice sa jednim članom do 150 EUR sa 15 članova). Porodice koje dobijaju socijalnu pomoć za svako dete mlađe od 18 godina, dobijaju finansijsku pomoć od 5 evra u vidu dodatka za decu kao podsticaj za obrazovanje i poboljšanje zdravlja, a takođe imaju i pravo da apliciraju za oslobađanje od plaćanja za oko 20 Evra od mesečnih troškova električne energije. Takođe su oslobođeni i od opštinskih poreza, troškova za vodu i grejanje i troškova za upis semestra na javnim fakultetima.

Kriterijumi procene za dobijanje socijalne pomoći nisu pogodni za zajednice Roma, Aškalija i Egipćana. Ove tri zajednice su isključene iz beneficija zbog nekih kriterijuma koji se ne podudaraju sa uslovima i okolnostima na Kosovu. Vredi napomenuti da ako jedna porodica radi nekoliko dana i primi platu putem banke, gubi socijalnu pomoć. Zbog toga, jedan od evidentnih problema socijalne pomoći je i sezonsko zapošljavanje u nekim opštinama u kojima je uključen jedan deo pripadnika Roma, Aškalija i Egipćana. U tom slučaju, jedan pripadnik zajednice koji dobija socijalnu pomoć, čim započne sezonski rad, njemu se prekida socijalna pomoć i veoma je teško da se vrati u šemu dobitnika, što utiče na nezainteresovanost za angažovanje u sezonskim poslovima.

Vlada nije uspeła da organizuje informativne kampanje za zaštitne šeme i socijalne usluge i kriterijume za pristup ovim šemama. Zbog nedostatka informacija, većina porodica iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana aplicira za drugu kategoriju socijalne pomoći u kojoj je ključni kriterijum da porodica ima jedno dete mlađe od 5 godina, ispunjavanje ovog uslova povećava stopu nataliteta produbljujući na taj način siromaštvo.

Neregistrovanje pripadnika zajednica Roma, Aškalija i Egipćana³⁵ je još jedna prepreka za pristup socijalnoj zaštiti. Po Zakonu o Šemama Socijalne Pomoći, kako bi se kvalifikovali za socijalnu pomoć, svi članovi porodice koja aplicira moraju imati dokumente Kosova. Iako nema tačnih podataka o broju pripadnika ovih zajednica koji nisu registrovani, procenjuje se da značajan broj pripadnika ovih zajednica nije registrovan.³⁶ U tom pravcu, Vlada Kosova je preduzela pozitivne korake ka stimulisanju registracije organizujući informativne kampanje i kampanje za podizanje svesti o prednostima registracije, posledicama neregistracije, kao i oslobađanja od naknade za registraciju.

32 Po Zakonu o Šemi Socijalne Pomoći (Član 2, Paragraf 1) porodica se sastoji od osoba čije se potrebe uzimaju u obzir kada se određuje odabir vrste i vrednost socijalne pomoći, i definiše se kao zajednica koja se sastoji od podnosioca zahteva ili dobitnika pomoći i svih ostalih članova porodice, koji se nalaze u toj porodičnoj zajednici.

33 Zavisna osoba- definiše se kao pojedinac koji spada u jednu od sledećih grupa: osobe starije od osamnaest godina (18 godina) koje imaju teške invaliditete i trajno ograničene sposobnosti koje čine tu osobu nesposobnom za plaćeni rad, osobe od šezdeset i pet (65) godina ili starije, trajni staratelji osoba sa ograničenim sposobnostima ili staratelji osoba od 65 ili više godina kojima je potrebna trajna nega, ili dete manje od pet (5) godina, osobe do 14 godina, osobe između 15 i 18 godina koji pohađaju redovnu srednju školu, samohrani roditelji sa najmanje jednim detetom uzrasta manje od 15 godina.

34 Agencija Statistika Kosova, Statistike Socijalne Zaštite 2015, 2016.

35 EOBS, 2012, Doprinos za razmatranje napretka plana delovanja Strategije za integrisanje zajednica Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu 2009-2015.

36 Evropska Zajednica, Izveštaj o Napretku za Kosovo, 2015.

Sa jedne strane, na osnovu podataka MRSZ-a, 2,526 porodica iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana je primilo socijalnu pomoć u toku 2017 godine (Tabela 16), što čini 10% ukupnog broja korisničkih porodica na Kosovu. Ukupan broj porodica u šemi socijalne pomoći iznosi 25,270 porodica. Podaci s druge strane pokazuju da broj korisničkih/dobitničkih porodica iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana je zabeležio porast od 28.8% od 2015 godine (1,961 porodica) čime se povećava monetarna vrednost.

109 dece sa ograničenim sposobnostima uzrasta 1-18 godina iz zajednica Roma (33), Aškalija (58) i Egipćana (18) je dobijalo 100 evra/mesečno u toku 2017 godine, u okviru Šeme za Porodice sa Decom sa Ograničenim Sposobnostima.

Tabela 16. Porodice i članovi porodica zajednica Roma, Aškalija i Egipćana u ŠSP-u

Nacionalnost	Br. Porodica		Br. članova		Vrednost	
		%		%		%
Romi	939	3.99%	4,234	4.03%	90,828.75	3.90%
Aškalije	1,282	5.28%	6,215	5.90%	128,393.75	5.50%
Egipćani	305	1.30%	1,503	1.42%	30,958.75	1.33%
Ukupno	2,526	10.57%	11,952	11.35%	250,181.25	10.57%

Izvor: MRSZ, Decembar 2017

Generalno, na osnovu podataka MRSZ-a, veliki broj porodica koje su korisnici socijalne pomoći iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana dolazi iz Kosova Polja (452 korisnika), iz Đakovice (318), Obilića (240), Uroševca (235) i Peći (235). Međutim, od 2,526 dobitničkih porodica, 1,424 porodice su korisnici druge kategorije socijalne šeme (Tabela 17 i 18).

Tabela 17. Broj porodica, članova i vrednost sredstava po CSR-u i kategoriji za zajednice Roma, Aškalija i Egipćana

CSR	Ukupno			Kategorija I			Kategorija II		
	Porodice	Članovi	Vrednost	Porodice	Članovi	Vrednost	Families	Članovi	Vrednost
Novo Brdo	9	36	811.25	8	30	697.50	1	6	113.75
Dečane	17	77	1,646.25	13	62	1,292.50	4	15	353.75
Uroševac	235	1182	24,023.75	71	303	6,607.50	164	879	17,416.25
Kosovo Polje	452	2251	45,850.00	144	593	13,138.75	308	1658	32,711.25
Đakovica	318	1499	31,652.50	115	390	9,725.00	203	1109	21,927.50
Gnjilane	41	157	3,530.00	28	86	2,141.25	13	71	1,388.75
Gračanica	49	229	5,046.25	21	63	1,895.00	28	166	3,151.25
Istok	53	243	5,166.25	13	47	1,122.50	40	196	4,043.75
Kamenica	57	221	5,181.25	48	164	4,123.75	9	57	1,057.50
Klina	22	97	2,147.50	15	54	1,351.25	7	43	796.25
Klokot	1	5	102.50	0	0	0.00	1	5	102.50
Leposavić	9	29	707.50	7	16	468.75	2	13	238.75
Lipljane	173	836	17,573.75	54	213	4,891.25	119	623	12,682.50
Mališevo	1	5	102.50	0	0	0.00	1	5	102.50
Mamuša	2	10	205.00	0	0	0.00	2	10	205.00
Severna Mitrovica	20	66	1,677.50	13	34	993.75	7	32	683.75
Mitrovica	156	711	15,108.75	85	331	7,561.25	71	380	7,547.50
Obilić	240	1076	23,052.50	135	498	11,693.75	105	578	11,358.75
Peć	235	1156	23,627.50	104	406	9,171.25	131	750	14,456.25
Podujevo	70	390	7,331.25	41	241	4,313.75	29	149	3,017.50
Priština -Sunčev Breg	7	26	621.25	5	18	438.75	2	8	182.50
Priština-Vranjevac	48	205	4,538.75	28	108	2,420.00	20	97	2,118.75
Prizren	123	551	11,922.50	58	208	5,000.00	65	343	6,922.50
Orahovac	64	282	6,155.00	34	125	2,921.25	30	157	3,233.75
Štrpce	4	18	387.50	3	13	285.00	1	5	102.50
Štimlje	47	239	4,775.00	23	111	2,248.75	24	128	2,526.25
Suva Reka	39	209	4,108.75	19	88	1,833.75	20	121	2,275.00
Vitina	2	10	195.00	1	5	92.50	1	5	102.50
Vučitrn	30	129	2,762.50	15	56	1,247.50	15	73	1,515.00
Zvečane	2	7	171.25	1	2	68.75	1	5	102.50
Ukupno	2526	11952	250,181.25	1102	4265	97,745.00	1424	7687	152,436.25

Izvor: MRSZ, Decembar 2017

Tabela 18. Broj porodica po kriterijumu i polu za zajednice Roma, Aškalija i Egipćana

	Ukupno			Kategorija I			Kategorija II		
	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U
Romi	729 77.64%	210 22.36%	939	306 61.08%	195 38.92%	501	423 96.58%	15 3.42%	438
Ašklije	1084 84.56%	198 15.44%	1282	309 63.32%	179 36.68%	488	775 97.61%	19 2.39%	794
Egipćani	262 85.90%	43 14.10%	305	71 62.83%	42 37.17%	113	191 99.48%	1 0.52%	192
Ukupno	2075	451	2526	686	416	1102	1389	35	1424

Izvor: MRSZ, Decembar 2017

Tabela 19. Broj nosilaca prema kategoriji i polu za zajednice Roma, Aškalija i Egipćana

Kriterijum	Romi			Aškalije			Egipćani			Ukupno		
	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U
Samohrani roditelj	46	52	98	8	35	43	5	18	23	59	105	164
Osoba iznad 18 godina, nesposoban za rad više od 80%	89	52	141	143	40	183	41	9	50	273	101	374
Nezaposlen	425	11	436	775	3	778	193	2	195	1393	16	1409
Staratelj	128	54	182	140	100	240	16	10	26	284	164	448
Osoba sa Penzijom za Ograničene Sposobnosti (OPOS)	2	0	2	5	1	6	2	0	2	9	1	10

Osoba sa Osnovnom Penzijom (OP)	Romi			Aškalije			Egipćani			Ukupno		
	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U
Kriterijum												
Osoba sa Osnovnom Penzijom (OP)	0	1	1	1	1	2	0	0	0	1	2	3
Jedna osoba- Osoba iznad 18 godina, nesposobna za rad više od 80%	39	39	78	1	0	1	5	4	9	45	43	88
Ukupno	729	209	938	9	18	27	262	43	305	2,064	432	1,270

Izvor: MRSZ, Decembar 2017

Prema podacima MRSZ-a, 2017 godine, 457 pripadnika zajednica Roma, Aškalija i Egipćana prima osnovnu penziju (Tabela 20). Kao objašnjenje za ovaj mali broj je naveden kratak vek ovih zajednica za koju se smatra da u proseku iznosi 60 godina³⁷. Nizak broj korisnika doprinosne penzije (173 pripadnika) je povezan sa činjenicom da je zapošljavanje ovih zajednica vrlo nisko.

Tabela 20. Broj dobitnika penzija u zajednicama Roma, Aškalija i Egipćana

	Romi	Aškalije	Egipćani	Tri zajednice
Osnovna penzija	168	181	108	457
Doprinosna penzija	73	69	31	173
Penzija za osobe sa ograničenim sposobnostima	83	127	12	222

Izvor: MRSZ, Decembar 2017

³⁷ Novo zdravstveno osiguranje će spasiti živote: Životni vek i zdravlje u zajednicama Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu, Balkan Sunflowers, 2016.

3.3. Zapošljavanje u javnom sektoru

U sklopu zakonskog okvira Republike Kosova, proporcionalna zastupljenost zajednica u zapošljavanju u javnom sektoru je zaštićena Ustavom³⁸. Štaviše, Zakon o Civilnoj Službi garantuje opšte principe nediskriminacije, mogućnosti i jednake zastupljenosti, i na vrlo specifičan način navodi da zajednice i njihovi pripadnici imaju pravo na pravednu i proporcionalnu zastupljenost u civilnoj službi i centralnim i lokalnim organima javne administracije. Naročito, član 11.3 Zakona određuje da u sklopu civilne službe u institucijama centralnog nivoa, najmanje 10% radnih mesta se treba rezervisati za pripadnike manjinskih zajednica na Kosovu koji ispunjavaju specifične kriterijume za zapošljavanje. Na opštinskom nivou, za kvalifikovane članove manjinskih zajednica u opštini, broj radnih mesta će biti rezervisan u skladu sa procentnom zastupljenošću zajednica date opštine.

Sem toga, Ministarstvo Javne Administracije (MJA) je odobrilo Pravilnik o procedurama pravedne i proporcionalne zastupljenosti manjinskih zajednica u Civilnoj Službi na Kosovu (Pravilnik br. 04/2010), koji uređuje zastupljenost zajednica u različitim kategorijama civilne službe, određuje procedure poslodavnim institucijama kako bi se osigurala pravedna i proporcionalna zastupljenost i obuhvata i mere pravednog regrutovanja kao i posebne mere pozitivnog delovanja koje se moraju sprovesti. Pravilnik br. 04/2010 određuje mere monitorisanja i izveštavanja koje treba preduzeti kako bi se osiguralo njegovo pravilno sprovođenje, kao i smernice za sakupljanje anonimnih statističkih podataka o pripadnosti civilnih službenika kako bi se procenilo da li je opština ili institucija dostigla minimalni prag zastupanja zajednica.

Uprkos činjenici da je zastupljenost zajednica u civilnoj službi uređena Zakonom o civilnoj Službi i Pravilnikom br. 04/2010, još uvek ne postoji pravna jasnost u pogledu toga da li se prag za zastupljenost manjinskih zajednica na centralnom nivou treba primenjivati pojedinačno za svaku instituciju ili postoji jedan opšti prag koji se generalno primenjuje u institucijama kao celina i kako (i da li) se postotak treba podeliti po različitim zajednicama³⁹. Na opštinskom nivou postoji dvosmisleno razumevanje o tome da li se zastupljenost zajednica treba računati na osnovu opšteg postotka za sve manjinske zajednice ili, da li se zastupljenost treba računati za svaku zajednicu pojedinačno koja živi u opštini.⁴⁰

Kosovske institucije nisu uspele pri sprovođenju zakonskih obaveza koje garantuju pravednu i proporcionalnu zastupljenost manjinskih zajednica u civilnoj službi na oba nivoa, i na opštinskom i centralnom. Zajednice Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu su i dalje nedovoljno zastupljene u civilnoj službi, kako na centralnom tako i na lokalnom nivou, u poređenju sa zastupljenošću koja im pripada prema ukupnom stanovništvu u određenoj opštini. Prema Izveštaju Ministarstva Javne Administracije o stanju u civilnoj službi 2016 godine, (na centralnom i lokalnom nivou) je zaposleno 24 Roma (0.15%), 20 Aškalija (0.13%) i 12 Egipćana (0.07%), od kojih je u samo civilnoj službi na centralnom nivou zaposleno 13 Roma, 10 Aškalija i 5 Egipćana⁴¹. Što se tiče nivoa radnih mesta, pripadnici manjinskih zajednica rade uglavnom na stručnim ili administrativnim radnim mestima i u principu su nedovoljno zastupljeni na menadžerijalnom nivou javnih institucija. Skoro svi romski, aškalijski i egipćanski civilni službenici rade na radnim mestima niskog nivoa (administrativni nivo) u poređenju sa zaposlenima iz drugih zajednica.

38 Vidi član 61 Ustava: "Zajednice i njihovi predstavnici će imati pravo na jednaku zastupljenost u zapošljavanju u javnim organima i preduzećima na svim nivoima." I član 101.1: "Sastav civilne službe odražava različitost stanovništva Kosova i uzima u obzir principe polne ravnopravnosti priznate u svetu".

39 Jedan objavljen izveštaj od strane Demokratskog Instituta Kosova za KPIZ, sa naslovom "Parlamentarna Istraga- Zastupljenost Manjinskih Zajednica u Civilnoj Službi na Kosovu", daje neobavezne smernice u kojima se citira komentar Ustava, koji u vezi člana 101.1 određuje da "podela deset posto radnih mesta rezervisanih za pripadnike manjinskih zajednica se treba vršiti na osnovu proporcionalnih kvota kako bi se odrazila pozicija svake zajednice na Kosovu kao celina, u cilju garantovanja multietničke zastupljenosti u civilnoj službi i praktične primene u javnoj administraciji Kosova".

40 OEBS, Zastupljenost Zajednica u Civilnoj Službi na Kosovu, maj 2017.

41 Ministarstvo Javne Administracije, Izveštaj o stanju u civilnoj službi za 2015 godinu, jul 2016.

Glavne poteškoće pri zapošljavanju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana predstavlja nizak nivo zapošljavanja na Kosovu uopšte (manjak radnih mesta) i nedostatak kvalifikacija pripadnika zajednica Roma, Aškalija i Egipćana zbog neškoloovanja.

Vlada Kosova nije razvila mehanizme za nadgledanje i redovno izveštavanje o sprovođenju postojećeg zakonskog okvira za osiguranje zastupljenosti manjinskih zajednica u javnim institucijama na centralnom i lokalnom nivou. Izveštava se da postoje slučajevi kada se pripadnici albanske zajednice predstavljaju kao pripadnici manjinskih zajednica kako bi imali koristi od mera afirmativne akcije.

4. Preporuke

Strategija za uključivanje zajednica Roma i Aškalija u kosovsko društvo u prvoj godini njenog sprovođenja je daleko od ispunjavanja ciljeva određenih uglavnom zbog nedostatka političkog angažovanja, nedovoljnih finansijskih i ljudskih resursa za monitorisanje napretka, slabe koordinacije institucija centralnog i lokalnog nivoa, uključujući nedovoljno korišćenje ekspertize ogranizacija civilne službe koje rade sa zajednicama Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu.

Kancelarija za Dobro Upravljanje u sklopu Kancelarije Premijera (KDU), kao odgovorna institucija za sprovođenje i monitorisanje Strategije, nema dovoljno finansijskih i ljudskih resursa kako bi na efikasan način ispunila svoju obavezu. Nedostatak kapaciteta je negativno uticao na institucionalnu koordinaciju i uspostavljanje redovnog institucionalnog sistema za nadgledanje i izveštavanje o sprovođenju Strategije na centralnom i lokalnom nivou.

S druge strane, opštine nisu uspostavile mehanizme za monitorisanje sprovođenja Strategije, kao što je planirano u istoj, a takođe nisu izdvojile ni finansijska sredstva za 2017 godinu. Na poteškoće pri primeni Strategije na lokalnom nivou utiču kašnjenja odgovornih centralnih institucija pri finalizaciji opisa zadataka za Opštinske Komitete Delovanja (OKD).

Iz analize se mogu izdvojiti sledeće preporuke:

Generalno se smatra da deca i učenici iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana nisu diskriminovana u edukativno-obrazovnim institucijama. Međutim, u određenim slučajevima se izveštava o postojanju pasivne “skrivenne” diskriminacije naspram ovih učenika, od strane njihovih nastavnika i vršnjaka. To se može primetiti iz činjenice što učenici iz ovih zajednica sede u zadnjim klupama u učionici, a postoje i slučajevi kada učenici iz drugih zajednica odbijaju da sede u istoj klupi sa učenicima ovih zajednica. Stoga, iako ova pojava nije rasprostranjena, ipak se moraju održavati kampanje kako bi se podigla svest nastavnika i učenika da bi se ova pojava iskorenila.

Predškolsko obrazovanje u jaslicama i vrtićima pohađa vrlo mali broj dece iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana. To se dešava zbog činjenice jer roditelji ne mogu priuštiti izdatke privatnih i javnih jaslica i vrtića (obdaništa). Stoga, opštine trebaju izdvojiti određene kvote i pokriti troškove javnih obdaništa za pohađanje određenog broja dece iz ovih zajednica.

Određen broj dece iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana pohađa predškolsku nastavu u Nastavnim Centrima što koliko-toliko smanjuje problem nepohađanja predškolskog obrazovanja ove dece. Stoga, lokalne i centralne institucije i donatori trebaju podržati Nastavne Centre kako bi povećali kapacitete i kvalitet njihovog rada sa decom.

Predosnovne razrede pohađa veći broj dece iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana, bilo u okviru Nastavnih Centara ili redovnih škola. Važno je da škole povećaju broj predosnovnih razreda kako bi se povećao i broj dece iz ovih zajednica koja pohađaju predosnovnu nastavu.

Kako bi se smanjio broj izostanaka i slučajeva napuštanja nižeg srednjeg školovanja od strane učenika iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana, treba preduzeti nekoliko mera, kao što su:

- ✓ Kampanje za podizanje svesti roditelja kako bi oni shvatili važnost školovanja dece bez obzira na teške ekonomske uslove, i kako ne bi branili deci školovanje da bi oni radili, prosili ili vršili kućne poslove;
- ✓ Donatori i lokalne i centralne institucije trebaju podržati učenike iz porodica teškog socijalnog stanja školskim paketima i obučom i odećom;
- ✓ Nastavnici se trebaju obučavati kako bi se informisali i imali pristup što većeg uključivanja učenika iz ovih zajednica;
- ✓ Relevantne ekipe za sprečavanje napuštanja školovanja trebaju biti efikasnije pri adresiranju ovog problema, posebice u određenim opštinama.

Ovaj problem se ne može u celosti rešiti bez porasta zaposlenosti među ovim zajednicama i poboljšanja njihove ekonomske dobrobiti uopšte.

Kako bi se povećao broj učenika iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana koji se upisuju i pohađaju više srednje obrazovanje, treba preduzeti sledeće mere:

- ✓ Kampanje za podizanje svesti roditelja kako bi se pojava ranih brakova iskorenila;
- ✓ donatori i lokalne i centralne institucije trebaju podržati decu iz porodica teškog socijalnog stanja školskim paketima i obučom i odećom;
- ✓ donatori i lokalne i centralne institucije trebaju podržati uspešne učenike i učenike iz porodica teškog socijalnog stanja stipendijama (sa posebnim akcentom na učenice);
- ✓ U prethodnim nivoima školovanja (osnovnom i nižem srednjem) se treba raditi više sa učenicima iz ovih zajednica (putem dodatne i dopunske nastave), kako bi se njihov uspeh poboljšao i kako bi oni bili u mogućnosti da se upišu na smerove koji se njima sviđaju i kako bi postigli uspeh u toku školovanja.

Kako bi se uticalo na poboljšanje uspeha učenika Roma, Aškalija i Egipćana tokom školovanja, pored mera predviđenih za povećanje pohađanja i sprečavanja napuštanja, treba preduzeti sledeće mere:

- ✔ što veće uključivanje u predškolsko obrazovanje, a posebno u predosnovni razred;
- ✔ smanjenje izostanaka ovih učenika u toku školovanja;
- ✔ škole i nastavnici trebaju pružati dopunsku nastavu za ove učenike;
- ✔ treba imati programe za iskorenjivanje nepismenosti kod roditelja ovih učenika;
- ✔ donatori i centralne i lokalne institucije trebaju raznim načinima podržati porodice u teškoj ekonomskoj situaciji.

Uprkos važnoj ulozi NC-a, procenjuje se da se isti suočavaju sa izazovima i problemima, stoga se trebaju preduzeti mere za ojačavanje i poboljšanje rada NC-a, kao što su:

- ✔ donatori i lokalne i centralne institucije trebaju snažnije i sistematičnije podržavati NC-e, kako bi oni mogli obogatiti svoje aktivnosti i povećale broj dece i učenika koji koriste usluge ovih centara;
- ✔ donatori i lokalne i centralne institucije trebaju podržavati NC-e kako bi povećali njihove stručne kapacitete i kako bi rad u NC-ima bio što profesionalniji;
- ✔ MONT treba primeniti zakonski okvir za funkcionisanje NC-a, odnosno Administrativno Uputstvo Br. 12/2017 o Osnivanju i Funkcionalizaciji Nastavnih Centara.

Integrisanje učenika povratnika iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana u redovnu nastavu se smatra posebnim problemom i izazovom. Iz različitih razloga, proces integracije ovih učenika traje dugo, otuda centralne i lokalne institucije trebaju uspostaviti efikasnije mehanizme za adresiranje ovog problema.

Kako bi se povećao broj pripadnika zajednica Roma, Aškalija i Egipćana koji se upisuju na univerzitetske studije, donatori i lokalne i centralne institucije trebaju podržati uspešne studente i studente porodica sa teškim socijalnim uslovima sa stipendijama (sa posebnim naglaskom na ženski rod). U cilju povećanja upisa i zadržavanja učenika Roma, Aškalija i Egipćana u visokom obrazovanju treba organizovati intenzivne kurseve za kandidate iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana kako bi ih pripremili za prijemni ispit i mentorske programe da bi podržali studente ovih zajednica tokom studija.

Visoko učešće zajednica Roma, Aškalija i Egipćana na tržištu rada poboljšalo bi ekonomsku produktivnost, smanjilo vladinu potrošnju na socijalnu pomoć i povećalo prihod od poreza na dohodak. Takođe, ekonomska integracija ovih zajednica doprinela bi izgradnji socijalne kohezije i poboljšala poštovanje osnovnih prava, uključujući prava zajednica, i pomogla u eliminaciji rasne, etničke, socijalne i druge diskriminacije.

MRSZ u redovnoj statistici treba da izveštava na nivou određenih zajednica i objavljuje izveštaje u korist pripadnika zajednica Roma, Aškalija i Egipćana iz službi za zapošljavanje i socijalnu pomoć i drugih pruženih mera.

Romske, aškalijske i egipćanske zajednice nemaju dovoljno informacija o kancelarijama za zapošljavanje, centrima za stručno osposobljavanje, AMTR-ima i kategorijama šema socijalnih beneficija. Stoga, MRSZ treba da organizuje informativne kampanje za ove usluge i angažuje savetnike za zapošljavanje iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana. MRSZ treba da organizuje informativne kampanje o šemama zaštite i socijalnim uslugama i kriterijumima za pristup ovim šemama. Takođe, kriterijumi procene za dobijanje socijalne pomoći nisu pogodni za zajednice Roma, Aškalija i Egipćana i treba ih revidirati.

Zajednice Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu su i dalje nezastupljeni u civilnoj službi, kako na centralnom tako i na lokalnom nivou u poređenju sa zastupljenošću koju ima opšte stanovništvo u određenoj opštini. Vlada Kosova treba da razvije mehanizme za monitorisanje i redovno izveštavanje o sprovođenju zakonskog okvira za osiguranje zastupljenosti manjinskih zajednica u javnim institucijama na centralnom i lokalnom nivou.

KOSOVSKA MREŽA ZA OBRAZOVANJE I ZAPOŠLJAVANJE

